

Szkolenie podstawowe w zakresie świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku

PODRĘCZNIK UCZESTNIKA

Podziękowania

Prezentowany pakiet szkoleniowy opracowało Biuro Regionalne UNICEF-u na Europę i Azję Środkową (ECA-RO), a autorem treści jest konsultantka międzynarodowa z Coram International, Awaz Raoof. Autorka chciałaby złożyć ogromne podziękowania Inie Verzivolli, specjalistce ds. ochrony dzieci UNICEF ECARO, za jej kierownictwo i zarządzanie projektem, profesor Dame Carolyn Hamilton za jej porady techniczne i wskazówki oraz Sihanie Binie za jej pomoc. Podziękowania należą się Frances Sheahan, która już na samym początku projektu podzieliła się swoim doświadczeniem i zaleceniami dotyczącymi opracowania szkolenia. Autorka kieruje swoje podziękowania także do komitetu sterującego członków z biur krajowych UNICEF-u w regionie Europy i Azji Środkowej za ważne informacje zwrotne w trakcie opracowywania tego szkolenia.

Szkolenie przetestowano z uczestnikami z Albanii, Azerbejdżanu, Bułgarii, Grecji, Mołdawii i Turcji podczas kursu dla szkoleniowców, które odbyło się w sierpniu 2023 r. w Turcji. Uczestnikom należą się podziękowania za ich zaangażowanie, poświęcony czas i bezcenne sugestie, które pomogły w opracowaniu tego szkolenia.

Opracowanie tego szkolenia nie byłoby również możliwe bez zaleceń z pilotażowego wdrożenia szkolenia w Turcji w grudniu 2023 r. Autorka chciałaby podziękować Biurowi Krajowemu UNICEF-u w Turcji, w szczególności Goktanowi Kocyldirimowi, Ilaydzie Onal Toprak i Evrim Kahramanoglu za zorganizowanie kursu dla szkoleniowców i pilotażowego wdrożenia, osobom wspomagającym proces kształcenia: Elif Canan Güngör, Merih Meltem Anayaroğlu, Lütfiye Seher Kaşkarze, Özlem Nişancioğlu, Hatice Özlem Durgut i Simay Sönmezateş, oraz uczestnikom za poświęcony czas i ważne informacje zwrotne.

Wersja polska materiałów została dostosowana do kontekstu krajowego przez Biuro UNICEF ds. Reagowania na Potrzeby Uchodźców w Polsce. Prace te koordynowała Olga Trocha, specjalistka ds. ochrony dzieci. Specjalne podziękowania dla prawniczek, które wsparły proces dostosowania materiałów do polskiego kontekstu: Dominiki Kuny, Aleksandry Ejsmont, Wiolety Lelas-Piejko, Magdaleny Mickiewicz i Zuzanny Kaciupskiej.

Część 1 – Wprowadzenie.....7

Ogólne informacje o podręczniku7

Cele szkolenia7

Dla kogo przeznaczone jest szkolenie?8

Dla kogo szkolenie nie jest przeznaczone?8

Podejście do szkolenia.....8

Przegląd podręcznika8

Forma przeprowadzenia i czas trwania szkolenia9

Wymagane materiały9

Część 2 – Treść kursu podstawowego 10

Moduł 1: Powitanie i przedstawienie się uczestników kursu 10

Moduł 2: Wprowadzenie do praw dziecka 12

Moduł 3: Usługi prawne przyjazne dziecku i dostęp do wymiaru sprawiedliwości 21

Moduł 4: Rozwój dziecka..... 30

Moduł 5: Komunikacja dostosowana do dziecka 34

Moduł 6: Współpraca..... 43

Moduł 7: Skuteczne uczestnictwo w postępowaniu 47

Moduł 8: Prywatność, poufność i ochrona danych 50

Moduł 9: Zakończenie..... 54

Część 3 – Załączniki..... 55

Formularz oceny przed rozpoczęciem szkolenia 55

Formularz oceny po zakończeniu szkolenia 59

CZĘŚĆ 1 • WPROWADZENIE

Ogólne informacje o podręczniku

Niniejszy podręcznik zawiera materiały szkoleniowe dla prawników i osób świadczących usługi prawne w zakresie szkolenia podstawowego dotyczącego świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku.

Dzieci mogą mieć kontakt z prawem z różnych powodów. Dzieci mogą stać się częścią systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych jako pokrzywdzeni lub świadkowie przestępstwa lub jako dzieci podejrzane lub oskarżone o popełnienie czynu zabronionego/karalnego albo skazane za jego popełnienie. Dzieci mogą brać również udział w postępowaniu cywilnym lub administracyjnym, w tym w sprawach dotyczących ochrony dzieci, migracji, azylu i prawa rodzinnego. Zbyt często jednak udział dzieci w postępowaniach sądowych jest minimalny, co pozbawia je możliwości bycia wysłuchanym w ważnych kwestiach, które mają wpływ na ich życie. Nawet jeśli dzieci biorą w nich udział, często są zdezorientowane lub, w najgorszym przypadku, doświadczają stygmatyzacji, traumy i ponownej wiktymizacji w wyniku tego doświadczenia. Wszystko to razem podważa zaufanie do wymiaru sprawiedliwości i poddaje w wątpliwość jego zdolność do podejmowania sprawiedliwych decyzji w najlepszym interesie dziecka.

Świadczenie usług prawnych przyjaznych dziecku (doradztwo, pomoc i reprezentacja) jest istotnym elementem zapewnienia dzieciom dostępu do przyjaznego dziecku systemu wymiaru sprawiedliwości. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku to taki, który:

- gwarantuje poszanowanie i skuteczne wdrażanie wszystkich praw dziecka na najwyższym osiągalnym poziomie;
- zapewnia wymiar sprawiedliwości, który jest dostępny, dostosowany do wieku, sprawnie działający, staranny, dostosowany do potrzeb i praw dziecka oraz na nich skoncentrowany; oraz
- zapewnia poszanowanie praw dziecka, w tym prawa do rzetelnego postępowania sądowego, do udziału w postępowaniu i jego zrozumienia, do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz do integralności i godności¹.

Aby wesprzeć prawników i inne osoby świadczące usługi prawne w świadczeniu usług prawnych przyjaznych dziecku, Biuro Regionalne UNICEF-u na Europę i Azję Środkową (ECARO) opracowało Wytyczne dotyczące pomocy prawnej przyjaznej dziecku. Wytyczne te są zakorzenione w Konwencji ONZ o prawach dziecka oraz innych międzynarodowych i regionalnych standardach dotyczących praw dziecka w zakresie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku. Korzystając z tych doświadczeń, UNICEF ECARO współpracowało z partnerami regionalnymi w celu opracowania tego programu szkoleniowego dla prawników i innych osób świadczących usługi prawne w zakresie wdrażania Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku oraz innych międzynarodowych i regionalnych standardów świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku.

Cele szkolenia

Szkolenie ma następujące **cele**:

1. Pogłębienie wiedzy uczestników na temat międzynarodowych i regionalnych standardów świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku (doradztwo, pomoc i reprezentacja).
2. Pogłębienie wiedzy uczestników na temat tego, jak stosować kluczowe międzynarodowe i regionalne standardy dotyczące usług prawnych przyjaznych dziecku w praktyce w kontekście krajowym.
3. Rozwijanie umiejętności uczestników w zakresie świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku.
4. Zachęcanie uczestników do przeanalizowania i zakwestionowania wszelkich podstawowych założeń, percepcji i postaw, które mogą stanowić barierę w świadczeniu usług prawnych przyjaznych dziecku.

¹ Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom (2010), r. II.

Dla kogo przeznaczone jest szkolenie?

Szkolenie to skierowane jest do prawników i wszystkich innych osób świadczących usługi prawne, którzy mają niewielką wiedzę lub umiejętności w zakresie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku lub usług prawnych przyjaznych dziecku bądź też nie posiadają żadnej wiedzy i umiejętności w tym zakresie. Szkolenie to jest również odpowiednie dla prawników i osób świadczących usługi prawne, którzy chcą odświeżyć swoją podstawową wiedzę i umiejętności w tej dziedzinie.

Osoby świadczące usługi prawne to podmioty publiczne i prywatne, otrzymujące honorarium, pracujące dobrowolnie, „pro bono”, świadczące pomoc prawną, a także prawnicy i inne kategorie specjalistów, którzy udzielają porad prawnych, pomocy lub reprezentują dzieci. Kilka części tego szkolenia będzie przydatnych dla prokuratorów, ma ono jednak szersze zastosowanie i dlatego może zawierać działania i moduły, które nie są bezpośrednio skierowane do prokuratorów.

Dla kogo szkolenie nie jest przeznaczone?

Szkolenie to nie jest odpowiednie dla osób, które mają już ugruntowaną wiedzę i doświadczenie w zakresie stosowania Wytycznych UNICEF ECARO dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku w praktyce. Chociaż elementy tego szkolenia mogą być przydatne dla pracowników socjalnych i innych kategorii specjalistów i praktyków, jest ono szczególnie skierowane do prawników i innych specjalistów/praktyków, którzy udzielają porad prawnych, pomocy lub reprezentują dzieci. W związku z tym pewne aspekty tego szkolenia będą wymagały pewnych dostosowań, zanim zostanie ono przeprowadzone wśród pracowników socjalnych, psychologów, sędziów, funkcjonariuszy policji lub innych specjalistów i praktyków.

Podejście do szkolenia

Szkolenie zostało opracowane w taki sposób, aby było wysoce interaktywne, przy czym osoby wspomagające proces kształcenia będą wspierać wymianę informacji między Tobą a innymi uczestnikami oraz rozwój Twojej wiedzy, umiejętności i postaw, a nie tylko prezentować Ci informacje. Zachęcamy do odgrywania aktywnej roli w szkoleniu, aby czerpać z niego jak najwięcej korzyści.

Przegląd podręcznika

Niniejszy podręcznik zawiera wszystkie informacje i wskazówki, których uczestnicy będą potrzebować do uczestniczenia w tym szkoleniu. Zaleca się, aby uczestnicy mieli ten podręcznik przy sobie podczas szkolenia i korzystali z niego/odwoływali się do niego podczas prowadzenia kursu.

Podręcznik jest podzielony na następujące części:

- Niniejsza **część 1** zawiera ogólne informacje dotyczące opracowania tego szkolenia, cele szkolenia, wskazówki dotyczące korzystania z podręcznika oraz materiały wymagane do udziału w szkoleniu;
- **Część 2** zawiera treści i materiały szkoleniowe, które podzielono na następujące moduły:
 1. powitanie i przedstawienie się uczestników kursu;
 2. wprowadzenie do praw dziecka;
 3. usługi prawne przyjazne dziecku i dostęp do wymiaru sprawiedliwości;
 4. rozwój dziecka;
 5. komunikacja dostosowana do dziecka;
 6. współpraca;
 7. efektywny udział w postępowaniu;
 8. prywatność, poufność i ochrona danych; oraz
 9. zakończenie.

Forma przeprowadzenia i czas trwania szkolenia

Szkolenie powinno zostać przeprowadzone osobiście.

Każdy moduł jest podzielony na sesję. Konspekt sesji zawiera materiały szkoleniowe.

Poniższe ikony mają następujące znaczenie w tym podręczniku:

Aktywność lub ćwiczenie

Dyskusja grupowa

Wypełnij kwestionariusz lub formularz

Wymagane materiały

Aby wziąć udział w tym szkoleniu, należy mieć przy sobie następujące materiały:

- podręcznik uczestnika;
- kopię wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku;
- długopisy do zapisywania notatek w miejscach przewidzianych w podręczniku;
- formularz oceny przed rozpoczęciem szkolenia do wypełnienia na początku szkolenia i formularz oceny po zakończeniu szkolenia do wypełnienia na koniec szkolenia;
- certyfikaty ukończenia szkolenia, które zostaną wręczone uczestnikom podczas ceremonii zamknięcia.

CZĘŚĆ 2 • TREŚĆ KURSU PODSTAWOWEGO

Moduł 1: Powitanie i przedstawienie się uczestników kursu

SESJA 1: CEREMONIA OTWARCIA, POWITANIE I PRZEDSTAWIENIE SIĘ UCZESTNIKÓW KURSU

Osoba wspomagająca proces kształcenia poprowadzi uczestników przez ćwiczenie mające na celu wzajemne przedstawienie się i podzielenie się nadziejami związanymi z kursem.

Wypełnienie formularzy oceny przed rozpoczęciem szkolenia

Osoba wspomagająca proces kształcenia zaprosi Cię do wypełnienia formularza oceny przed rozpoczęciem szkolenia. Formularze mają na celu zebranie podstawowych informacji na temat poglądów uczestników na temat ich wiedzy, umiejętności i postaw dotyczących świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku. Uczestnicy zostaną poproszeni o wypełnienie podobnego formularza oceny po zakończeniu szkolenia, który będą mogli porównać z odpowiedziami w formularzu oceny przed rozpoczęciem szkolenia, aby zidentyfikować wiedzę i umiejętności, które rozwinęli podczas szkolenia. Osoba wspomagająca proces kształcenia zbierze od uczestników formularze oceny przed rozpoczęciem szkolenia, aby pomóc im w dostosowaniu szkolenia do ich potrzeb szkoleniowych. Osoba wspomagająca proces kształcenia wykorzysta również informacje zwrotne, aby dokonać ewaluacji szkolenia i udoskonalić je w przyszłości.

Aby zapewnić anonimowość formularzy podczas ich zbierania, Osoba wspomagająca proces kształcenia przydzieli poszczególnym uczestnikom numer i poprosi o wpisanie go na górze formularza. Nie zapomnij tego numeru, ponieważ zostaniesz poproszony(a) o wpisanie tego samego numeru na górze formularza oceny po zakończeniu szkolenia. Pozwoli to szkoleniowcowi dopasować formularze oceny przed rozpoczęciem i po zakończeniu szkolenia bez użycia imienia i nazwiska.

SESJA 2: OGÓLNE ZASADY

**** TO KONIEC MODUŁU 1 - POWITANIE I PRZEDSTAWIENIE SIĘ UCZESTNIKÓW KURSU ****

Czym są prawa człowieka?

- Prawa człowieka to swobody i standardy, do których mają prawo wszystkie osoby – w tym dzieci.
- Prawa człowieka nakładają wiążące obowiązki na państwo, które określa się mianem „podmiotu odpowiedzialnego”.
- Państwo jest odpowiedzialne za zapewnienie, by prawa człowieka były szanowane, chronione i przestrzegane przez wszystkie osoby w całej jego jurysdykcji.
 - Obowiązek **poszanowania** praw człowieka oznacza, że państwo musi powstrzymać się od ingerowania w prawa człowieka lub ograniczania możliwości korzystania z nich.
 - Obowiązek **ochrony** praw człowieka oznacza, że państwa muszą chronić jednostki przed naruszeniami ich praw człowieka, w tym przez podmioty niepaństwowe.
 - Obowiązek **przestrzegania** praw człowieka oznacza, że państwa muszą podejmować kroki – działania pozytywne – w celu ułatwienia korzystania z praw człowieka.

Czym są prawa dziecka?

- Dzieci mają również prawo do dodatkowego zestawu praw – „praw dziecka” – które uwzględniają ich szczególne interesy, potrzeby, podatność na zagrożenia i rozwijające się zdolności (koncepcja, którą omówimy bardziej szczegółowo w dalszej części kursu). Państwo ma obowiązek szanować i chronić prawa dziecka, tak samo jak inne prawa człowieka, oraz ich przestrzegać.
- Międzynarodowy standard definicji dziecka to osoba w wieku poniżej 18 lat. Odnosząc się do praw dziecka w trakcie niniejszego szkolenia, mamy na myśli prawa przysługujące wszystkim osobom do 18. roku życia.

Podczas pracy z dziećmi, w tym podczas świadczenia im usług prawnych, niezbędne jest poszanowanie praw człowieka, które przysługują również dzieciom. Ponadto, jak zbadamy w dalszej części kursu, świadcząc usługi prawne przyjazne dziecku, przyczyniamy się również do ochrony i przestrzegania szeregu praw dziecka, w tym praw dziecka do dostępu do „wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku”.

Konwencja o prawach dziecka

- Konwencja ONZ o prawach dziecka (zwana również w niniejszym podręczniku „CRC”) jest traktatem dotyczącym praw człowieka, określającym szereg praw dziecka.
- Państwa będące stronami Konwencji o prawach dziecka są zobowiązane na mocy prawa międzynarodowego do poszanowania, ochrony i przestrzegania pełnego zakresu praw zawartych w Konwencji o prawach dziecka wobec każdego dziecka podlegającego ich jurysdykcji, bez jakiegokolwiek dyskryminacji.
- Prawa te mają zastosowanie przez cały czas i nie mogą zostać zawieszane ani też nie można od nich odstąpić, w tym w sytuacjach konfliktu zbrojnego lub stanu wyjątkowego w kraju.
- Na dzień 31 lipca 2023 r. stronami CRC było 196 państw, co czyni go najczęściej ratyfikowanym/przyjmowanym² instrumentem w zakresie praw człowieka na świecie. Tylko jedno państwo ONZ nie jest stroną CRC (USA).

- Wszystkie państwa w Europie i Azji Środkowej są stronami CRC i w związku z tym są zobowiązane na mocy prawa międzynarodowego do jej stosowania wobec każdego dziecka podlegającego ich jurysdykcji, z zastrzeżeniem wszelkich zastrzeżeń lub deklaracji złożonych przez państwo-stronę, które pozostają w mocy.

Definicja dziecka:

- Artykuł 1 CRC stanowi, że dziecko oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.
- W niektórych państwach dziecko może osiągnąć pełnoletność (tj. przestać być małoletnim) przed ukończeniem 18. roku życia. Nawet w takim przypadku dziecko nadal powinno być uprawnione do korzystania z praw określonych w CRC.
- Wiek, w którym dzieci mogą podejmować pewne działania, takie jak wiek przyzwolenia lub wiek, w którym dana osoba może prowadzić samochód, różni się od wieku pełnoletności, chociaż prawo w niektórych państwach dostosowuje ten minimalny wiek do wieku pełnoletności.

Protokoły fakultatywne:

- Istnieją trzy protokoły fakultatywne do CRC, których państwa również mogą stać się stronami:
 - Protokół fakultatywny w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne;
 - Protokół fakultatywny w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii; oraz
 - Protokół fakultatywny w sprawie procedury składania zawiadomień, zgodnie z którym państwo-strona wyraża zgodę na przyjmowanie i rozpatrywanie skarg przez międzynarodowy komitet niezależnych ekspertów – Komitet Praw Dziecka (Komitet CRC). Skargi te określa się mianem „zawiadomień”. Zawiadomienia mogą być składane przez osoby lub grupy osób podlegające jurysdykcji państwa-strony w związku z domniemanym naruszeniem przez to państwo ich praw wynikających z CRC.
- Zgodnie z trzecim protokołem fakultatywnym Komitet CRC może również podjąć dochodzenie w sprawie poważnych lub systematycznych naruszeń praw dziecka przez państwo-stronę, z wyjątkiem sytuacji, gdy państwo-strona złożyło oświadczenie, że nie uznaje funkcji Komitetu w tym zakresie. Na dzień 31 lipca 2023 r. spośród krajów Europy i Azji Środkowej będących stronami protokołu fakultatywnego jedynie Monako wydało taką deklarację.

CRC i protokoły fakultatywne do niej są monitorowane przez Komitet Praw Dziecka.

- Komitet CRC pełni kilka funkcji, a jedną z nich jest podejmowanie odpowiednich procedur w sytuacji zawiadomienia i dochodzenie prowadzone w ramach trzeciego protokołu fakultatywnego do CRC.
- Komitet CRC wydaje również wytyczne i zalecenia – zwane „uwagami ogólnymi” – dotyczące sposobu interpretowania i stosowania postanowień CRC w praktyce. Chociaż te ogólne uwagi nie są wiążące w świetle prawa międzynarodowego, stanowią one część zbioru „miękkiego prawa”, które reguluje wdrażanie wiążących międzynarodowych zobowiązań państw wynikających z CRC.
- Komitet CRC przeprowadza również okresowe przeglądy wdrażania CRC przez państwo-stronę, w oparciu o okresowe raporty przedkładane mu przez państwo, a także „raporty alternatywne” przedkładane mu przez społeczeństwo obywatelskie i inne zainteresowane organizacje, takie jak krajowe instytucje praw człowieka. W oparciu o badania i przeglądy tych raportów, Komitet CRC wydaje „uwagi końcowe”, które stanowią serię zaleceń dla państwa-strony dotyczących tego, w jaki sposób może ono wzmocnić wdrażanie CRC.

² Są to terminy techniczne opisujące sposoby, w jakie państwo staje się stroną traktatu i jest związane jego warunkami na mocy prawa międzynarodowego.

Kiedy Twoje państwo stało się stroną CRC?

Stronę którego z protokołów fakultatywnych CRC jest Twoje państwo?

Czy w Twoim państwie obowiązują jakiegokolwiek deklaracje lub zastrzeżenia do CRC lub protokołów fakultatywnych?

Kiedy Twoje państwo otrzymało ostatni zestaw uwag końcowych od Komitetu?

Czy Komitet wydał jakiegokolwiek uwagi końcowe zalecające Twojemu państwu wycofanie deklaracji lub zastrzeżeń?

Kiedy odbędzie się kolejny okresowy przegląd Twojego państwa przed Komitetem?

Jaki jest wiek pełnoletności w Twoim państwie?

Czy Komitet CRC wydał jakiegokolwiek zalecenia dla Twojego państwa dotyczące wieku pełnoletności w Twoim państwie?

SESJA 4: OGÓLNE ZASADY KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA

- CRC zawiera następujące cztery prawa i zasady, które Komitet Praw Dziecka określa również jako „ogólne zasady” CRC:
 - Prawo do niedyskryminacji (art. 2 CRC);
 - Najlepszy interes dziecka jako sprawa nadrzędna (art. 3 ust. 1 CRC);
 - Prawo do życia, warunków życia i rozwoju (art. 6 CRC); oraz
 - Prawo do wyrażania własnych poglądów (art. 12 CRC).
- Nazywa się je „ogólnymi zasadami”, ponieważ nie tylko są to prawa, które muszą być szanowane, chronione i przestrzegane same w sobie, lecz są one również podstawą wszystkich innych praw dziecka.
- W każdej konkretnej sytuacji w grę może wchodzić kilka praw dziecka, takich jak prawo do rzetelnego procesu sądowego, prawo do edukacji, prawo do ochrony przed krzywdą itp. Istotne mogą być również prawa osób dorosłych i inne względy, takie jak bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo publiczne, kwestie budżetowe, brak zasobów itp. Ogólne zasady zapewniają nam „kompas” lub ramy, które pomagają nam podejmować decyzje w takich kontekstach w sposób gwarantujący, że potrzeby i interesy dzieci są na pierwszym miejscu. Jest to szczególnie ważne w przypadku dzieci, które nie mają takiej samej zdolności lub możliwości wyrażania swoich obaw i ochrony swoich interesów jak osoby dorosłe.
- Świadcząc usługi prawne na rzecz dzieci, musimy zapewnić poszanowanie, ochronę i przestrzeganie tych zasad w *możliwie najszerszym zakresie w ramach naszych obowiązków zawodowych*. Wyzwania mogą pojawić się na przykład, gdy działamy na rzecz klienta będącego dzieckiem, którego zalecenia nie są naszym zdaniem w najlepszym interesie dziecka. W trakcie tego kursu będziemy analizować, jak radzić sobie z takimi sytuacjami.
- Przyjrzymy się kolejno każdej z ogólnych zasad, aby lepiej zrozumieć ich znaczenie w praktyce.

NIEDYSKRYMINACJA

- Dzieci są uprawnione do korzystania z praw zawartych w CRC bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych, pochodzenia narodowego, etnicznego lub społecznego, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego.
- Dzieci mają również prawo do ochrony przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karania ze względu na status prawny, działalność, wyrażane poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych lub członków rodziny.

Które grupy dzieci są szczególnie narażone na dyskryminację w Twoim kraju? Czy możesz podać przykład dyskryminacji tych dzieci?

- Dyskryminacja może mieć charakter **pośredni**. Dzieje się tak, gdy prawo, polityka lub praktyka ma zastosowanie do wszystkich, lecz prowadzi do szczególnie niekorzystnej sytuacji dla osoby lub grupy osób o cechach prawnie chronionych. Na przykład, gdyby wszyscy musieli wchodzić po schodach, aby dostać się do biura prawnika, dyskryminowałoby to dzieci, które nie mogłyby tego zrobić z powodu niepełnosprawności fizycznej.
- Dyskryminacja może mieć również charakter **bezpośredni**. Ma ona miejsce, gdy osoba lub grupa osób jest traktowana gorzej niż inna osoba w porównywalnej sytuacji ze względu na cechę prawnie chronioną. Na przykład sędzia uważa, że zeznania dziecka z niepełnosprawnością fizyczną mają mniejszą wagę niż zeznania dziecka bez niepełnosprawności, ponieważ przyjmuje on niesprawiedliwe i błędne założenia dotyczące możliwości dziecka.
- Zasada niedyskryminacji jest wyzwaniem dla nas wszystkich. Dyskryminacja może wystąpić przy braku zamiaru dyskryminacji lub świadomości ze strony osoby dyskryminującej. Wszystkich nas kształtuje nasze wychowanie i socjalizacja oraz często mamy pewne uprzedzenia, których używamy do usprawiedliwiania nierówności między poszczególnymi grupami. Musimy identyfikować te uprzedzenia oraz kwestionować założenia, opinie, przekonania, leżące u ich podstaw.

NAJLEPSZY INTERES DZIECKA JAKO SPRAWA NADRZĘDNA

- Zgodnie z art. 3 ust. 1 CRC we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.
- Zasada ta obejmuje dwa etapy:
 - po pierwsze, określenie, co leży w najlepszym interesie dziecka; oraz
 - po drugie, zapewnienie, by najlepsze interesy dziecka były sprawą nadrzędną.
- W Komentarzu Ogólnym nr 14 (2013) Komitet CRC przedstawia niewyczerpujący wykaz czynników, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie najlepszego interesu dziecka.
- Obejmują one:
 - poglądy dziecka;
 - tożsamość dziecka, mając na uwadze, że dzieci nie są jednorodną grupą, a zatem należy wziąć pod uwagę cechy dziecka, takie jak płeć, pochodzenie narodowe, religia i przekonania, orientacja seksualna, tożsamość kulturowa, osobowość itp.;
 - zachowanie środowiska rodzinnego;
 - opieka, ochrona i bezpieczeństwo dziecka;
 - czy dziecko jest niepełnosprawne i jakie są jego potrzeby;
 - sytuacja podatności na zagrożenia, na przykład dziecko mieszka na ulicy lub jest ofiarą przemocy;
 - sytuacja zdrowotna dziecka i prawo do zdrowia;
 - potrzeby edukacyjne dziecka i prawo do edukacji;
 - inne statusy, w tym status migracyjny lub sytuacja bezpaństwowości, status uchodźcy itp.
- To, co leży w najlepszym interesie dziecka, musi być oceniane i ustalane indywidualnie dla każdego przypadku, w oparciu o szczególne okoliczności i potrzeby dziecka/dzieci w danej sytuacji³.
- Zawsze warto pamiętać, że ogólnym celem „zasady najlepszego zabezpieczenia interesów” jest zapewnienie skutecznego korzystania z praw zawartych w CRC oraz holistycznego rozwoju dziecka.
- Najlepszy interes dziecka jest pojęciem dynamicznym, elastycznym i możliwym do dostosowania, które może ewoluować wraz z rozwojem dziecka oraz zmianą okoliczności.

- Aby zdecydować, co leży w najlepszym interesie dziecka, należy:
 - Porozmawiać z dzieckiem – czego ono potrzebuje? Jakie są poglądy, życzenia i uczucia dziecka?
 - Porozmawiać z rodzicami/opiekunami prawnymi dziecka w celu zrozumienia ich poglądów na temat potrzeb dziecka.
 - Skonsultować się z ekspertem – np. pracownikiem socjalnym lub psychologiem, który rozmawiał z dzieckiem i poprosić go o opinię.
 - Podjąć własną decyzję w oparciu o te informacje.

PRAWO DO ŻYCIA, WARUNKÓW ŻYCIA I ROZWOJU

- Zgodnie z art. 6 CRC dzieci mają niezbywalne prawo do życia, a państwa-strony są zobowiązane do zapewnienia, w możliwie maksymalnym zakresie, warunków życia i rozwoju dziecka.
- Prawo to wykracza poza kwestie życia i śmierci; państwa-strony mają obowiązek podjęcia działań pozytywnych w celu zapewnienia, w możliwie maksymalnym zakresie, warunków życia i rozwoju dziecka. „Rozwój”, dla tych celów, jest interpretowany szeroko, aby odnosić się do całościowego rozwoju dziecka, w tym fizycznego, psychologicznego, społecznego, kulturowego, duchowego, emocjonalnego, ekonomicznego i intelektualnego wymiaru jego istnienia.

PRAWO DO WYRAŻANIA WŁASNYCH POGLĄDÓW

- Zgodnie z art. 12 ust. 1 CRC dziecko, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, ma prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka oraz do tego, by poglądy dziecka były traktowane z należytą wagą, stosownie do jego wieku i dojrzałości.
- Znaczenie tej zasady w kontekście postępowań sądowych lub administracyjnych znajduje odzwierciedlenie w art. 12 ust. 2 CRC, który wyraźnie stanowi, że dziecku należy zapewnić możliwość wypowiadania się w tych kontekstach, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.
- Prawo do wyrażania własnych poglądów jest niezbędne, aby dziecko mogło uczestniczyć w postępowaniu. Uczestnictwo jest ciągłym procesem wymiany informacji i dialogu między dzieckiem a innymi osobami i pozwala dziecku zrozumieć, w jaki sposób jego poglądy i poglądy osób dorosłych są brane pod uwagę przy kształtowaniu decyzji, które go dotyczą⁴. Prawo do wyrażania własnych poglądów nie jest zatem działaniem „chwilowym”⁵, ale takim, które jest stosowane w sposób ciągły podczas wymiany informacji w procesie uczestnictwa.
- Prawo do wyrażania własnych poglądów dotyczy zarówno indywidualnego dziecka, jak i grup dzieci lub dzieci w ogóle. Ponieważ jest to prawo, a nie obowiązek, dziecko nie powinno być zmuszane do przedstawiania swoich poglądów – jest to jego wybór⁶.

3 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 14 (2013), pkt 32.

4 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 12 (2009), Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów, pkt 3

5 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 12 (2009), Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów, pkt 13

6 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 12 (2009), Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów, pkt 16

Ogólna zasada	Przepisy prawne, które zawierają tę zasadę	Czy przepis wdraża ogólną zasadę? W jakim zakresie?
1. Najlepszy interes dziecka jako sprawa nadrzędna		
2. Prawo do życia, warunków życia i rozwoju		
3. Prawo do wyrażania własnych poglądów		
4. Niedyskryminacja		

**** TO KONIEC MODUŁU 2 – WPROWADZENIE DO PRAW DZIECKA ****

Nad jakimi rodzajami spraw dotyczących dzieci pracujecie?

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości:

- Dzieci mają prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości uznane na arenie międzynarodowej.
- Dostęp do wymiaru sprawiedliwości to zdolność do poszukiwania i uzyskania sprawiedliwego, równego i terminowego zadośćuczynienia za naruszenie praw, w tym praw określonych w CRC. Obejmuje ono prawo do uznania przed prawem i do rzetelnego procesu sądowego, w tym równy dostęp do sądów i równość wobec prawa.
- Dostęp do wymiaru sprawiedliwości wymaga wzmocnienia pozycji prawnej każdego dziecka i musi uwzględniać jego wiek, dojrzałość i rozwijający się potencjał.

Wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku:

- Aby pomóc dzieciom w dostępie do wymiaru sprawiedliwości, systemy wymiaru sprawiedliwości powinny być przyjazne dziecku. Oznacza to, że powinny one gwarantować poszanowanie i skuteczne wykonanie wszystkich praw dziecka na możliwie najwyższym poziomie oraz:
 - być dostępne;
 - być dostosowane do wieku;
 - być ukierunkowane na aspekt płci (tj. system, który uwzględnia i jest zaprojektowany tak, aby zaspokajać potrzeby dzieci różnej płci);
 - być sprawne;
 - spełniać normy należytej staranności;
 - uwzględniać potrzeby i prawa dziecka oraz być do nich dostosowane;
 - zapewniać poszanowanie praw dziecka, w tym prawa do rzetelnego procesu sądowego, do udziału w postępowaniu i jego zrozumienia, do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz do integralności i godności dziecka.
- Jest to oparte na definicji wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku zawartej w Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku (część II lit. c), 2010).

Odwołanie do art. 12 ust. 2 CRC:

- Prawo do skutecznych usług prawnych (doradztwo, pomoc i reprezentacji) jest istotnym elementem prawa dziecka do dostępu do wymiaru sprawiedliwości i systemu wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku. Chociaż nie zostało to wyraźnie określone w CRC, należy przypomnieć, że art. 12 ust. 2 dotyczący prawa do wyrażania własnych poglądów stanowi, że dzieciom należy zapewnić „możliwość wypowiadania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa krajowego”. Takimi przedstawicielami mogą być prawnicy lub inne osoby świadczące usługi prawne¹⁰.

Odwołanie do art. 40 CRC:

- W kontekście postępowania karnego art. 40 ust. 2 lit. b) ppkt (ii) CRC stanowi bardziej wyraźnie, że dzieci oskarżone o popełnienie przestępstwa mają prawo do „prawnej lub innej pomocy” w przygotowaniu i prezentowaniu swojej obrony.
- Art. 40 ust. 2 lit. b) ppkt (iii) stanowi ponadto, że dzieci, które podejrzewa się, oskarża lub uznaje winnym popełnienia przestępstwa mają prawo do „rozpatrzeni[a] sprawy bez zwłoki i przez niezawisłą i bezstronną władzę bądź organ sądowy w uczciwym procesie, przeprowadzonym zgodnie z prawem, zabezpieczeniem **prawnej** lub innej właściwej pomocy (...)” (podkreślenie dodane).

Artykuł 14 ust. 3 lit. D) MPPOiP:

Chociaż art. 40 ust. 2 lit. b) ppkt (ii)–(iii) odnosi się do prawnej *lub* innej pomocy, art. 14 ust. 3 lit. d) Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, który jest kluczowym traktatem dotyczącym praw człowieka, wyraźnie stanowi, że wszystkie osoby oskarżone o popełnienie przestępstwa, w tym dzieci, muszą mieć zapewnioną pomoc *prawną* (tj. po postawieniu zarzutów i wszczęciu postępowania karnego) w każdym przypadku, kiedy interesy sprawiedliwości tego wymagają. Taka pomoc prawna musi być bezpłatna, jeśli dana osoba nie posiada dostatecznych środków na jej pokrycie.

Reguły pekińskie:

Zostało to wzmocnione we wzorcowych regułach minimalnych ONZ dotyczących wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (tzw. „reguły pekińskie”)¹¹, które stanowią, że „przez cały czas trwania postępowania” dziecko ma prawo do bycia reprezentowanym przez doradcę prawnego (lub do ubiegania się o bezpłatną pomoc prawną, jeżeli w danym kraju istnieje możliwość skorzystania z takiej pomocy).

Artykuł 37 lit. D) CRC:

- Nawet przed postawieniem zarzutów dziecko powinno otrzymać pomoc prawną.
- Art. 37 lit. d) CRC jasno stanowi, że każde dziecko pozbawione wolności, co obejmuje aresztowanie, ma prawo do „uzyskania niezwłocznego dostępu do **prawnej** lub innej odpowiedzialnej pomocy” (podkreślenie dodane).
- Pozbawienie wolności dzieci, niezależnie od jego celu, ma negatywne konsekwencje dla rozwoju dziecka i poważnie utrudnia jego ponowną integrację społeczną. Biorąc pod uwagę szkodliwe skutki, jakie pozbawienie wolności może mieć dla dziecka, istotne jest, aby dziecko miało niezwłoczny dostęp do usług prawnych w celu:
 - zakwestionowania legalności pozbawienia go wolności;
 - zapewnienia, by pozbawienie go wolności podlegało ciągłej kontroli sędziego, a tym samym, by dziecko zostało zwolnione, gdy tylko pozbawienie go wolności nie będzie już konieczne; oraz
 - uzyskania szybkiej decyzji w tej sprawie.

Prawo do pomocy prawnej – ciąg dalszy:

- W przypadku zmiany kierunku postępowania, w tym poprzez mediację, Komitet Praw Dziecka wskazuje, że dziecko *musi* mieć możliwość uzyskania „porady prawnej i innej oraz pomocy” w ustaleniu, czy proponowane rozwiązanie jest odpowiednie i pożądane¹².
- Ponadto zasada dotycząca najlepszych interesów dziecka ma zastosowanie na wszystkich etapach postępowania. W najlepszym interesie dziecka zawsze powinno leżeć uzyskanie dostępu do porady prawnej i pomocy, najlepiej za pośrednictwem wykwalifikowanego prawnika, zwłaszcza w przypadku przesłuchania w sprawie domniemanego przestępstwa¹³.
- Co więcej, dzieciom nie należy odmawiać prawa do pomocy prawnej tylko dlatego, że dostępne są inne formy pomocy¹⁴.
- Świadczenie usług prawnych jest tak ważne, że istnieje międzynarodowe prawo człowieka do pomocy prawnej, mianowicie: „porady prawnej, pomocy lub reprezentacji przy niewielkich lub zerowych kosztach dla osoby wskazanej jako uprawniona do ich uzyskania”¹⁵.
- Prawo do pomocy prawnej ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości¹⁶.
- Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych podkreślają znaczenie pomocy prawnej w sprawach karnych. Stanowią one, że pomoc prawna jest częścią „sprawiedliwego, humanitarnego i skutecznego systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, który opiera się na praworządności”¹⁷, a także stanowi podstawę realizacji innych praw człowieka, w szczególności prawa do rzetelnego procesu sądowego¹⁸.
- Potwierdza to wspomniany wcześniej art. 14 ust. 3 lit. d) Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych.
- Regionalne traktaty dotyczące praw człowieka również potwierdzają prawo do pomocy prawnej w sprawach karnych. Artykuł 6 ust. 3 lit. c) Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC) stanowi, że każdy oskarżony o popełnienie przestępstwa ma, oprócz innych praw minimalnych, prawo „bronienia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości”.
- Prawo do pomocy prawnej w sprawach karnych ma zastosowanie do wszystkich etapów postępowania karnego. Chociaż art. 14 MPPOiP i art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC odnoszą się do pomocy prawnej w sprawach, w których istnieje „oskarżenie”, Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych zawierają wyjaśnienie, że prawo do pomocy prawnej powinno mieć zastosowanie do wszystkich etapów postępowania karnego oraz do osób zatrzymanych, aresztowanych lub uwięzionych, ofiar i świadków, a także osób podejrzanych, oskarżonych lub skazanych za popełnienie przestępstwa¹⁹.
- Istnieje również międzynarodowe prawo do pomocy prawnej w sprawach cywilnych. Powszechnie wiadomo, że brak skutecznej pomocy prawnej może prowadzić do naruszenia innych praw człowieka, utrudniać dostęp do wymiaru sprawiedliwości i podważać zaufanie do wymiaru sprawiedliwości²⁰. W sprawozdaniu dla Rady Praw Człowieka ONZ z 2013 r. ówczesna specjalna sprawozdawczyni ds. niezawisłości sędziów i prawników, Gabriela Knaul, stwierdziła, że:

¹⁰ Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 12 (2009) w sprawie prawa dziecka do wyrażania własnych poglądów, 20 lipca 2009 r., pkt 36.

¹¹ Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego nr 40/33 z dnia 29 listopada 1985 r.

¹² Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 12 (2009) w sprawie prawa dziecka do wyrażania własnych poglądów, 20 lipca 2009 r., pkt 59.

¹³ Hamilton, C., Guidance for Legislative Reform on Juvenile Justice [Wytyczne dotyczące reformy legislacyjnej w zakresie wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich], maj 2011 r., s. 44–45.

¹⁴ Hamilton, C., Guidance for Legislative Reform on Juvenile Justice [Wytyczne dotyczące reformy legislacyjnej w zakresie wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich], maj 2011 r., s. 45.

¹⁵ UNDP i UNODC et al., Global Study on Legal Aid [globalne badanie dotyczące pomocy prawnej], Global Report [globalne sprawozdanie], 2015 r., s. 241.

¹⁶ UNDP i UNODC et al., Global Study on Legal Aid [globalne badanie dotyczące pomocy prawnej], Global Report [globalne sprawozdanie], 2015 r., pkt IV.

¹⁷ Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, preambuła i zasada 1.

¹⁸ Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, preambuła i zasada 1.

¹⁹ Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, pkt 8.

²⁰ UNODC/UNDP Global Study on Legal Aid [globalne badanie UNODC i UNDP dotyczące pomocy prawnej], 2016 r., pkt IV, uzyskano ze strony: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Global_Study_on_Legal_Aid_-_FINAL.pdf w dniu 17 stycznia 2023 r.

„Pomoc prawna jest istotnym elementem sprawiedliwego i skutecznego systemu wymiaru sprawiedliwości opartego na praworządności. Jest to również prawo samo w sobie i niezbędny warunek wstępny wykonywania i korzystania z szeregu praw człowieka, w tym prawa do rzetelnego procesu sądowego i prawa do skutecznego środka odwoławczego. Dostęp do porad prawnych i pomocy prawnej jest również ważnym zabezpieczeniem, które pomaga zapewnić sprawiedliwość i zaufanie publiczne do wymiaru sprawiedliwości”²¹.

- Opierając się na ogólnych uwagach i orzecznictwie organów traktatowych zajmujących się prawami człowieka w zakresie interpretacji zobowiązań traktatowych (w szczególności interpretacji art. 14 ust. 3 lit. d) Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych przez Komitet Praw Człowieka)²², specjalny sprawozdawca ONZ ds. niezawisłości sędziów i prawników potwierdził, że prawo do pomocy prawnej powinno mieć zastosowanie w kontekście karnym i w innych kontekstach:

„Specjalny sprawozdawca uważa, że prawo do pomocy prawnej może być interpretowane zarówno jako prawo, jak i istotna gwarancja proceduralna dla skutecznego korzystania z innych praw człowieka, w tym prawa do skutecznego środka odwoławczego, prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawa do równości przed sądami i trybunałami, prawa do adwokata i prawa do rzetelnego procesu sądowego. Ze względu na jego znaczenie i potencjalny zakres, prawo do pomocy prawnej powinno być uznawane, gwarantowane i propagowane zarówno w sprawach karnych, jak i innych niż karne”²³.

- Przepisy Unii Europejskiej (UE) zapewniają wyraźniejsze potwierdzenie, że prawo do pomocy prawnej ma zastosowanie zarówno do spraw karnych, jak i innych. Art. 47 Karty Praw Podstawowych UE (dotyczący prawa do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu) stanowi, że:

„Pomoc prawna jest udzielana osobom, które nie posiadają wystarczających środków, w zakresie w jakim jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości”.

Pomoc prawna dla osób pozbawionych wolności:

- Międzynarodowe standardy podkreślają znaczenie pomocy prawnej dla osób przebywających w areszcie (tj. w areszcie tymczasowym) i pozbawionych wolności w inny sposób.
- Chociaż art. 37 lit. d) odnosi się do „prawnej pomocy” [*ang. legal assistance*], a nie „pomocy prawnej” [*ang. legal aid*], biorąc pod uwagę powagę zatrzymania dziecka i potencjalne szkodliwe skutki zatrzymania dla fizycznego, psychologicznego, społecznego, edukacyjnego i kulturalnego rozwoju dziecka, należy zwrócić szczególną uwagę na zapewnienie dzieciom bezpłatnych usług prawnych (doradztwo, pomoc lub reprezentacja), gdy są one pozbawione lub zagrożone pozbawieniem wolności, zgodnie z najlepszym interesem dziecka. Znajduje to potwierdzenie w zasadach i wytycznych ONZ dotyczących dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, które stanowią, że prawo do pomocy prawnej powinno mieć również zastosowanie do osób zatrzymanych, aresztowanych lub uwięzionych²⁴.
- Pkt 93 Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami stanowi, że dla celów obrony „nieosądzony więzień może ubiegać się o bezpłatną pomoc prawną, jeżeli taka pomoc jest dostępna” (co, jak właśnie omówiliśmy, zgodnie z Zasadami i wytycznymi ONZ powinno być dostępne we wszystkich państwach). Ponadto osoby przebywające w areszcie mają prawo do wizyt doradcy prawnego w celu przygotowania obrony i udzielenia poufnych instrukcji, a także do rozmowy z doradcą prawnym poza zasięgiem słuchu funkcjonariusza policji lub instytucji²⁵.
- Należy odwołać się do art. 37 lit. b) CRC i zasady „najlepszych interesów”, które wspierają argument za zapewnieniem dzieciom szybkiego dostępu do pomocy prawnej w przypadku pozbawienia ich wolności oraz że taka pomoc powinna być bezpłatna w przypadku, gdy dzieci lub ich rodzice/opiekunowie nie mają wystarczających środków, aby za nią zapłacić.

21 Sprawozdanie specjalnej sprawozdawczynie ONZ ds. niezależności sędziów i prawników, Gabrieli Knaul, dla Rady Praw Człowieka, A/HRC/23/43, 15 marca 2013 r., pkt 20.

22 Komitet Praw Człowieka stwierdził, że chociaż art. 14 ust. 3 lit. d) odnosi się do pomocy prawnej w postępowaniu karnym, „zachęca się państwa do zapewnienia bezpłatnej pomocy prawnej w innych sprawach osobom, które nie mają wystarczających środków, aby za nią zapłacić. W niektórych przypadkach mogą być nawet do tego zobowiązane”, na przykład w celu kontroli konstytucyjności nieprawidłowości w procesie karnym, w którym dana osoba została skazana na karę śmierci; Komitet Praw Człowieka, Komentarz Ogólny nr 32 w sprawie art. 14: Prawo do równości wobec sądów i trybunałów oraz do rzetelnego procesu sądowego, pkt 10.

23 Sprawozdanie specjalnej sprawozdawczynie ONZ ds. niezależności sędziów i prawników, Gabrieli Knaul, dla Rady Praw Człowieka, A/HRC/23/43, 15 marca 2013 r., pkt 28.

24 Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, pkt 28.

25 Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami, pkt 93.

SESJA 7: USŁUGI PRAWNE PRZYJAZNE DZIECKU. KLUCZOWE ELEMENTY

Co sprawia, że usługi prawne są przyjazne dziecku?

- Jeśli chodzi o wszystkie kwestie dotyczące dzieci, nadal obowiązują cztery ogólne zasady CRC.
- Należy wprowadzić specjalne środki w celu zapewnienia, by usługi prawne były dostosowane do płci i wieku²⁶.
- Dalsze specjalne środki mogą być również potrzebne w przypadku dzieci o szczególnych potrzebach, w tym dzieci, które doświadczyły wykorzystywania seksualnego, dzieci z niepełnosprawnościami, dzieci z chorobami psychicznymi, dzieci zakażonych wirusem HIV i borykających się z innymi poważnymi chorobami zakaźnymi, dzieci bezpaństwowców, dzieci uchodźców lub dzieci ubiegających się o azyl, dzieci migrantów i dzieci przesiedlonych wewnątrznie²⁷.
- Szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie dzieciom z niepełnosprawnościami dostępu do usług prawnych przyjaznych dziecku.
- Do osób z niepełnosprawnościami zalicza się te osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną (tj. poznawczą) lub w zakresie zmysłów co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami²⁸.
- Niepełnosprawność obejmuje szeroki zakres schorzeń i może powodować bardzo różne bariery w dostępie do wymiaru sprawiedliwości w zależności od dziecka. Jest to szczególnie prawdopodobne w przypadku, gdy dziecko napotyka różne lub dodatkowe bariery związane z jego innymi cechami, takimi jak płeć, status migracyjny lub inny²⁹.
- Świadczenie usług prawnych przyjaznych dziecku w kontekście postępowania karnego jest szczególnie ważne, gdy dziecko cierpi na zaburzenia neurorozwojowe lub boryka się z niepełnosprawnością. Komitet Praw Dziecka zaleca, aby dzieci z takimi zaburzeniami lub niepełnosprawnościami, takimi jak spektrum zaburzeń autystycznych, alkoholowy zespół płodowy lub nabyte urazy mózgu, nie były *w ogóle* objęte systemem wymiaru sprawiedliwości wobec dzieci, nawet jeśli osiągnęły minimalny wiek odpowiedzialności karnej³⁰. Jeśli dziecko nie jest automatycznie wyłączone z systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, takie dzieci poddane indywidualnej ocenie, w którym to przypadku rola prawnika lub innej osoby świadczącej usługi prawne staje się szczególnie ważna, ponieważ mogą oni pomóc w zapewnieniu przestrzegania praw dziecka.

Wytyczne dotyczące pomocy prawnej przyjaznej dziecku:

- W 2018 r. Biuro Regionalne UNICEF-u na Europę i Azję Środkową współpracowało z partnerami w celu opracowania Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku, których kopię uczestnicy powinni mieć przed sobą.
- Wytyczne te są przeznaczone dla prawników i osób świadczących usługi prawne „przyjazne dziecku”.
- Chociaż Wytyczne odnoszą się do „pomocy prawnej”, zawierają jej definicję obejmującą wszystkie kategorie porad prawnych, pomocy i reprezentacji, niezależnie od tego, czy są one opłacane przez odbiorcę usług.
- Wytyczne składają się z 12 wytycznych dla osób świadczących usługi prawne w zakresie świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci.

26 Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, zasada 10/pkt 32.

27 Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, zasada 10/pkt 32.

28 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, art. 1.

29 Mental Disability Advocacy Centre, Access to Justice for Children with Mental Disabilities: Core Concepts, Disability and Childhood – Intersectionality [Dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną: podstawowe pojęcia, niepełnosprawność i dzieciństwo – intersekcyjność, <http://mdac.org/A2J-training-site/core-content/disability-childhood/>, dostęp: 2 lutego 2023 r.

30 CRC, Komentarz Ogólny nr 24 (2019) w sprawie praw dziecka w systemie wymiaru sprawiedliwości wobec dzieci, 18 września 2019 r., pkt 28

- Poniżej przedstawiono 12 wytycznych:

Kompetencje w zakresie świadczenia pomocy prawnej dziecku	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej powinni posiadać wiedzę na temat odpowiednich przepisów i procedur krajowych, praw dziecka, etapów rozwoju dzieci oraz sposobów komunikowania się z dziećmi, którą powinni aktualizować i odświeżać poprzez regularne szkolenia w zakresie rozwoju zawodowego.
Działanie w najlepszym interesie dziecka	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej muszą kierować się przede wszystkim najlepszym interesem dziecka we wszystkich działaniach dotyczących dziecka.
Skuteczne uczestnictwo	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej muszą zapewnić, by dziecko mogło wyrazić swoje poglądy i opinie, a w całym postępowaniu przywiązywano do nich należytą wagę.
Budowanie relacji	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej powinni budować relacje oparte na zaufaniu i wsparciu z klientem będącym dzieckiem.
Komunikacja dostosowana do dziecka	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej powinni komunikować się z dziećmi w sposób dostosowany do ich potrzeb, aby zapewnić im możliwość skutecznego uczestnictwa w postępowaniu.
Przekazywanie wiarygodnych i istotnych informacji	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej powinni przekazywać dzieciom wiarygodne i istotne informacje, aby mogły one w znaczący sposób uczestniczyć w podejmowaniu decyzji dotyczących ich sprawy.
Skuteczne uczestnictwo w formalnym postępowaniu	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej powinni zapewnić, by dzieci uczestniczyły w formalnych postępowaniach prawnych w sposób znaczący i bezpieczny, przy odpowiednim wsparciu i gwarancjach proceduralnych.
Współpraca z członkami rodziny i innymi wspierającymi osobami dorosłymi	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej powinni działać zgodnie z instrukcjami dziecka i w jego najlepszym interesie, a nie w interesie członków rodziny.
Prywatność i poufność	Prawnicy i osoby udzielające pomocy prawnej muszą przestrzegać prawa dziecka do prywatności podczas postępowania sądowego i zapewnić poufność wszelkiej komunikacji z klientem zgodnie z etyką zawodową.
Ochrona dzieci przed dyskryminacją	Prawnicy powinni zapewnić, by dzieci były traktowane sprawiedliwie i nie były dyskryminowane ze względu na wiek, płeć, pochodzenie etniczne, niepełnosprawność lub inny status.
Dbanie o bezpieczeństwo dzieci	Prawnicy powinni zapewnić dzieciom bezpieczeństwo i umożliwić im udział w postępowaniu bez ryzyka wtórnej wiktymizacji (tj. „wiktymizacji, która nie jest bezpośrednim skutkiem czynu przestępczego, ale reakcją instytucji i osób na ofiarę” ³¹).
Współpraca	Prawnicy i osoby udzielające pomocy powinny współpracować z innymi organizacjami, pod warunkiem, że leży to w najlepszym interesie dziecka.

31 Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime Model Law and Related Commentary [Wymiar sprawiedliwości w sprawach dotyczących dzieci będących ofiarami i świadkami przestępstw – Prawo modelowe i powiązane komentarze], UNODC, 2009 r.; UNICEF, Guidelines on Child-Friendly Legal Aid [Wytyczne dotyczące pomocy prawnej przyjaznej dziecku], UNICEF ECARO, październik 2018 r., s. 7.

SESJA 8: USŁUGI PRAWNE PRZYJAZNE DZIECKU. RAMY KRAJOWE

Osoba wspomagająca proces kształcenia przeprowadzi ćwiczenie dotyczące kluczowych przepisów prawa krajowego, które wymagają świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku.

Przepisy prawne w krajowych ramach prawnych	Krótki opis tego, w jaki sposób przepis ten przyczynia się do świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku	Do której z 12 wytycznych odnosi się ten przepis i dlaczego?

SESJA 9: STOSOWANIE WYTYCZNYCH DOTYCZĄCYCH POMOCY PRAWNEJ PRZYJAZNEJ DZIECKU: STUDIA PRZYPADKÓW

Osoba wspomagająca proces kształcenia zaprosi uczestników do wykonania ćwiczenia polegającego na zastosowaniu usług prawnych przyjaznych dziecku w studiach przypadków.

Studium przypadku: Marta

Marta to 15-letnia dziewczynka, która zgłosiła, że została wykorzystana seksualnie przez swojego 17-letniego brata, Daniela. Rodzice Marty nie chcieli, by zgłaszała tę sprawę, ale Marta powiedziała o tym swojej nauczycielce, która następnie poinformowała policję i ośrodek pomocy społecznej.

Prokurator skierował do sądu wnioski o przesłuchanie Marty. Marta przedstawia swoje zeznania na sali sądowej, w obecności prokuratora, Daniela i ich rodziców. Sala sądowa jest taka sama jak w przypadku spraw karnych dla dorosłych. Sędzia siedzi na podwyższeniu z przodu sali, a Marta stoi samotnie w miejscu dla świadków. Wszyscy prawnicy ubrani są w togi. Marta wygląda na zdenerwowaną, trzęsie się i unika kontaktu wzrokowego.

Pytanie: Czy prawidłowo zastosowano wytyczne dotyczące pomocy prawnej przyjaznej dziecku? Jakie zmiany należy wprowadzić podczas przesłuchania, aby zapewnić zarówno Marcie, jak i Danielowi prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku?

Studium przypadku: Elena

Elena to 11-letnia dziewczynka, która przebywa w szpitalu na oddziale ratunkowym. Doznała poważnego uszkodzenia mózgu po wypadku podczas zabawy z przyjaciółmi i od 8 miesięcy przebywa w szpitalu. Szpital zapewniał Elenie wszelką możliwą opiekę, ale po miesiącach testów doszedł do wniosku, że w przypadku Eleny nastąpiła „śmierć mózgu”, ponieważ doznała trwałej i nieodwracalnej utraty wszystkich funkcji mózgu. Przedstawiciele służby zdrowia doszli do wniosku, że przedłużanie jej leczenia nie leży już w jej najlepszym interesie i dlatego leczenie podtrzymujące życie powinno zostać wycofane. Rodzice Eleny nie zgadzają się na wycofanie leczenia. Do sądu skierowany zostaje wniosek o zgodę na wycofanie leczenia. Rodzice Eleny są wspierani przez organizację religijną, która zapewnia im prawnika pro bono, aby zapobiec wycofaniu leczenia na podstawie przekonań religijnych Eleny i dać jej szansę na wyzdrowienie.

Pytanie: Jesteś sędzią w tej sprawie. Biorąc pod uwagę ogólne zasady CRC, jaka byłaby Twoja decyzja? Dlaczego?

Studium przypadku: Aydin

Aydin to 13-letni chłopiec z mniejszości etnicznej, który był kilkakrotnie zatrzymywany przez policję za wchodzenie w konflikt z prawem. Przy tej okazji Aydin został zatrzymany wraz z kilkoma starszymi nastolatkami za zakłócanie porządku publicznego i bójki. Prawnik pro bono przybywa na posterunek policji po zatrzymaniu Aydina, aby doradzać i reprezentować Aydina podczas przesłuchań przez funkcjonariuszy policji.

Gdy tylko prawnik przybywa na posterunek policji, oficer prowadząca informuje go o przeszłości Aydina, mówiąc:

„Aydin często włóczy się po ulicach i wagaruje. Pochodzi z mniejszości etnicznej. Ludzie z tej mniejszości etnicznej wywołują zamieszki na ulicach! Matka Aydina oczywiście nie jest w stanie go kontrolować ani odpowiednio się nim zająć, ponieważ wychowuje go samotnie. Zobacz Pan, co mam na myśli, gdy zobaczy Pan Aydina – jego ubrania i twarz są zawsze brudne. Nie ma sensu z nim rozmawiać, ponieważ nie będzie nikogo słuchał i będzie bardzo nieprzyjemny. Z naszego doświadczenia wynika, że najlepiej jest odczekać kilka godzin przed rozpoczęciem przesłuchania. Do tego czasu Aydin zda sobie sprawę z powagi swoich czynów i będzie bardziej posłuszny podczas przesłuchania”.

Następnie funkcjonariuszka policji pozostawia prawnika w poczekalni na ponad cztery godziny, aż do momentu, gdy zaprosi go do pokoju przesłuchań, aby rozpocząć przesłuchanie. Po wejściu do pokoju przesłuchań prawnik zastaje Aydina siedzącego spokojnie i wpatrującego się w stół. Aydin jest skuty kajdankami. Funkcjonariuszka policji wyjaśnia Aydinowi, że prawnik jest tam, aby reprezentować go podczas przesłuchania i że jeśli ma jakiegokolwiek pytania, powinien zapytać swojego prawnika. Następnie funkcjonariuszka policji natychmiast rozpoczyna przesłuchanie w obecności prawnika, mówiąc do Aydina: „Im więcej mi powiesz, Aydin, tym szybciej wszyscy wrócimy do domu”. Nikt inny nie jest obecny w pokoju przesłuchań.

Pytania:

1. Czy Twoim zdaniem prawnik prawidłowo zastosował ogólne zasady CRC? Dlaczego tak/nie?
2. Co zrobiłbyś/zrobiłabyś inaczej w tym przypadku, aby świadczyć usługi prawne przyjazne dziecku?

Studium przypadku: Maria

Maria jest 8-letnim dzieckiem, wobec którego toczy się postępowanie opiekuńcze. Ośrodek pomocy społecznej złożył wniosek do sądu o pozbawienie rodziców Marii władzy rodzicielskiej z powodu zaniedbania dziecka. Rodzice nie mają prawnika, ponieważ ich na niego nie stać.

Sędzia wysłuchuje argumentów OPS oraz rodziców Marii. Jednak sędzia nie wzywa dziecka do sądu, aby je wysłuchać, ponieważ uważa, że jest „zbyt małe”, aby uczestniczyć w postępowaniu, a kontakt z sądem byłby zbyt zastraszający i szkodliwy dla dziecka pod względem psychologicznym. W związku z tym sędzia powołuje biegłych sądowych (OZSS), zobowiązując ich do zapoznania się ze zdaniem dziecka i przedłożenia informacji o nim w opinii. Ostatecznie sędzia orzeka, że w najlepszym interesie Marii umieszczenie jej w pieczy zastępczej, ponieważ nie można jej ochronić przed krzywdą w domu, nawet przy zapewnieniu wsparcia rodzinie.

Pytania: W jakim stopniu prawo Marii do wyrażania własnych poglądów zostało zachowane w tym scenariuszu? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Studium przypadku: Osman

Osman to 16-letni chłopiec, który przybył do Polski ze strefy konfliktu. Przybył bez opieki osoby dorosłej i szuka schronienia. Twierdzi, że mieszkają tu jego wujek i ciotka.

Osman nie posiada aktu urodzenia, paszportu ani żadnego innego dokumentu tożsamości. Straż Graniczna uważa, że Osman jest dorosły, „ponieważ jego wygląd bardzo wyraźnie wskazuje, że przeszedł okres dojrzewania i jest pełnoletni”. Wobec braku jakichkolwiek dowodów SG wysyła Osmana na badania lekarskie w celu ustalenia jego wieku.

W oczekiwaniu na wynik badania lekarskiego Osman zostaje umieszczony w ośrodku strzeżonym dla osób dorosłych.

Osmanowi zostaje przyznany prawnik. Prawnik spotyka Osmana po raz pierwszy w ośrodku detencyjnym i ma trudności z porozumieniem się z Osmanem, ponieważ nie posługują się tym samym językiem. Trudno jest znaleźć tłumacza w tak krótkim czasie, więc prawnik udzielający pomocy prawnej prosi psychologa z ośrodka strzeżonego dla cudzoziemców, który zna odrobinę język Osmana, aby dla nich tłumaczyć.

Pytania:

1. Czy Twoim zdaniem prawnik prawidłowo zastosował ogólne zasady CRC? Dlaczego tak/nie?
2. Co zrobiłbyś/zrobiłabyś inaczej w tym przypadku, aby świadczyć usługi prawne przyjazne dziecku?

**** TO KONIEC MODUŁU 3 – USŁUGI PRAWNE PRZYJAZNE DZIECKU I DOSTĘP DO WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI ****

SESJA 10: ROZWÓJ DZIECKA I KOMUNIKACJA

- Rozwój dziecka można opisać jako zmiany fizyczne, poznawcze, emocjonalne, językowe i społeczne, których dana osoba doświadcza od niemowlęstwa do okresu dojrzewania³².
- Rozwój **fizyczny** odnosi się do zmian fizycznych u dziecka.
- Rozwój **poznawczy** odnosi się do nabywania umiejętności myślenia, rozumowania, rozwiązywania problemów i innych procesów intelektualnych³³.
- Rozwój **emocjonalny** szeroko odnosi się do rozumienia uczuć i emocji oraz nazywania ich.
- Rozwój **językowy** odnosi się do procesu rozwijania sposobów komunikacji i interakcji z innymi.
- Rozwój **społeczny** odnosi się do nauki interakcji z innymi.
- Obecnie powszechnie przyjmuje się, że zarówno czynniki genetyczne, jak i środowiskowe kształtują rozwój dziecka, choć nadal trwają dyskusje na temat tego, w jakim stopniu się do tego przyczyniają³⁴.

Wczesny rozwój dziecka:

- Czynniki środowiskowe są szczególnie ważne we wczesnym dzieciństwie.
- Jak podkreśla UNICEF, mózg dziecka rozwija się „z minuty na minutę, gdy wchodzi one w interakcje ze swoim otoczeniem”. W ciągu pierwszych kilku lat życia w każdej sekundzie tworzy się ponad milion połączeń neuronalnych – tempo, które już nigdy się nie powtórzy. Jakość wczesnych doświadczeń dziecka ma kluczowe znaczenie dla rozwoju jego mózgu, zapewniając mocne lub słabe podstawy do nauki, zdrowia i zachowania przez całe życie”.

Okres dojrzewania:

- Rozwój dziecka dotyczy nie tylko wczesnych lat życia, ale całego dzieciństwa, w tym okresu dojrzewania.
- Komitet Praw Dziecka opisuje ten okres jako „etap życia charakteryzujący się rosnącymi możliwościami, zdolnościami, aspiracjami, energią i kreatywnością, ale także znaczną podatnością na zagrożenia”. Młodość jest wyznacznikiem zmian i kluczowym zasobem, który może wnieść pozytywny wkład w życie swoich rodzin, społeczności i krajów”³⁵.
- Należy zauważyć, że Komitet Praw Dziecka nie definiuje okresu dojrzewania, ponieważ uznaje, że dzieci dojrzewają w różnym tempie i w różnym stopniu, a na dojrzewanie ma wpływ szereg czynników kontekstowych i środowiskowych³⁶.
- Jednakże, aby ułatwić spójne gromadzenie danych, Komitet stwierdza, że jego wytyczne dotyczące praw nastolatków mają zastosowanie do wszystkich dzieci w wieku od 10 do 18 lat³⁷.

Czy znasz jakieś przykłady czynników zewnętrznych, które mogą wpływać na rozwój dziecka?

- Rozwój dziecka nie jest liniowym, uniwersalnym procesem biologicznym, ale raczej dynamicznym procesem, na który wpływ ma szereg czynników i okoliczności, w tym środowisko społeczne, kulturowe i ekonomiczne³⁸. Dlatego nie należy przyjmować założeń dotyczących możliwości i potrzeb w zakresie komunikacji dziecka wyłącznie na podstawie jego wieku, osobistych założeń lub stereotypów dotyczących rzekomego „prawidłowego” etapu rozwoju dziecka.
- Nie ma jednego uniwersalnego podejścia do komunikacji dostosowanej do dziecka. Każde dziecko jest wyjątkowe, dlatego decyzje dotyczące metod i sposobu komunikacji powinny być podejmowane w oparciu o indywidualne potrzeby, preferencje i najlepszy interes dziecka.

CRC i rozwój zdolności dziecka:

- Dynamiczny proces rozwoju dziecka jest uznany w CRC.
- Artykuł 5 CRC stanowi, że państwa-strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewnienia mu, *w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności*, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w CRC.
- Komitet Praw Dziecka opisuje to jako „zasadę, która odnosi się do procesu dojrzewania i uczenia się, poprzez który dzieci stopniowo nabywają kompetencje, zrozumienie i rosnący poziom sprawczości, aby przyjąć odpowiedzialność i korzystać ze swoich praw”³⁹.
- Zgodnie z wytycznymi Komitetu Praw Dziecka poszanowanie rozwoju zdolności dziecka oznacza, że powinniśmy stale dostosowywać poziom udzielanych porad i wsparcia oferowanych dziecku, biorąc pod uwagę „interesy i życzenia dziecka, a także jego zdolność do podejmowania samodzielnych decyzji i świadomość tego, co służy jego dobru”⁴⁰.
- Innymi słowy, wraz z rozwojem zdolności dziecka, waga przywiązywana do jego poglądów, życzeń i uczuć przy podejmowaniu decyzji powinna również ewoluować.

32 Levin, E. (2011). Child Development [Rozwój dziecka]. W: Goldstein, S., Naglieri, J.A. (red.) Encyclopedia of Child Behavior and Development [Encyklopedia zachowania i rozwoju dziecka]. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_523

33 Jean Piaget (1896–1980) cytowany w Levin, E. (2011). Child Development [Rozwój dziecka]. W: Goldstein, S., Naglieri, J.A. (red.) Encyclopedia of Child Behavior and Development [Encyklopedia zachowania i rozwoju dziecka]. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_523

34 Levin, E. (2011). Child Development [Rozwój dziecka]. W: Goldstein, S., Naglieri, J.A. (red.) Encyclopedia of Child Behavior and Development [Encyklopedia zachowania i rozwoju dziecka]. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_523

35 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 20 (2016) w sprawie wdrażania praw dziecka w okresie dojrzewania, CRC/C/GC/20, pkt 2

36 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 20 (2016) w sprawie wdrażania praw dziecka w okresie dojrzewania, CRC/C/GC/20, pkt 18

37 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 20 (2016) w sprawie wdrażania praw dziecka w okresie dojrzewania, CRC/C/GC/20, pkt 5

38 UNICEF Innocenti Research Centre i Save the Children, *The Evolving Capacities of the Child [Rozwój zdolności dziecka]*, 2005 r.

39 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 20 (2016) w sprawie wdrażania praw dziecka w okresie dojrzewania, CRC/C/GC/20, pkt 18

40 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 7 (2005), Realizacja praw dziecka w okresie wczesnego dzieciństwa, pkt 17

- Traumę można opisać jako wynik negatywnych doświadczeń i często wiąże się ona z negatywnymi myślami i uczuciami, które mogą być przytłaczające i trudne dla dziecka⁴¹.
- Trauma może być wynikiem pojedynczego zdarzenia lub kilku zdarzeń występujących w dłuższym okresie czasu⁴².
- Trauma może wpływać na dziecko na różne sposoby, a jej wpływ może być znaczący. Może ona wpływać na zdrowie fizyczne i emocjonalne dziecka, jego zachowanie, relacje i sposób uczenia się⁴³.
- Twoja reakcja, jako osoby świadczącej usługi prawne, na traumę może mieć duży wpływ na to, jak dziecko radzi sobie z negatywnymi doświadczeniami i jest w stanie iść naprzód⁴⁴.

Jakie czynniki mogą decydować o wpływie traumy na dziecko?

Stygmatyzacja i ponowna wiktymizacja:

- Stygmatyzację można opisać jako silne poczucie dezaprobaty, które większość osób w społeczeństwie przejawia wobec danej rzeczy lub osoby⁴⁵.
- Wiktyimizację można opisać jako niesprawiedliwe traktowanie danej osoby, zwłaszcza ze względu na jej rasę, płeć, przekonania itp.⁴⁶.
- Ponowna wiktyimizacja odnosi się do sytuacji, w której ofiara jest traktowana w sposób, który naraża ją na dalszą krzywdę, na przykład z powodu sposobu, w jaki jest traktowana przez wymiar sprawiedliwości.

41 Źródło: Jelly Beanz, UNICEF et. al, Psychological first aid for children, adolescents and families experiencing trauma: A guide for first responders [Pierwsza pomoc psychologiczna dla dzieci, młodzieży i rodzin doświadczających traumy: Przewodnik dla osób udzielających pierwszej pomocy], (ENG), <https://www.unicef.org/southafrica/media/5731/file/ZAF-psychological-first-aid-children-adolescents-families-experiencing-trauma-2021.pdf>, dostęp: 21 kwietnia 2023 r.

42 Źródło: Jelly Beanz, UNICEF et. al., Psychological first aid for children, adolescents and families experiencing trauma: A guide for first responders [Pierwsza pomoc psychologiczna dla dzieci, młodzieży i rodzin doświadczających traumy: Przewodnik dla osób udzielających pierwszej pomocy], (ENG), <https://www.unicef.org/southafrica/media/5731/file/ZAF-psychological-first-aid-children-adolescents-families-experiencing-trauma-2021.pdf>, dostęp: 21 kwietnia 2023 r.

43 Źródło: Jelly Beanz, UNICEF et. al., Psychological first aid for children, adolescents and families experiencing trauma: A guide for first responders [Pierwsza pomoc psychologiczna dla dzieci, młodzieży i rodzin doświadczających traumy: Przewodnik dla osób udzielających pierwszej pomocy], (ENG), <https://www.unicef.org/southafrica/media/5731/file/ZAF-psychological-first-aid-children-adolescents-families-experiencing-trauma-2021.pdf>, dostęp: 21 kwietnia 2023 r.

44 Źródło: Jelly Beanz, UNICEF et. al., Psychological first aid for children, adolescents and families experiencing trauma: A guide for first responders [Pierwsza pomoc psychologiczna dla dzieci, młodzieży i rodzin doświadczających traumy: Przewodnik dla osób udzielających pierwszej pomocy], (ENG), <https://www.unicef.org/southafrica/media/5731/file/ZAF-psychological-first-aid-children-adolescents-families-experiencing-trauma-2021.pdf>, dostęp: 21 kwietnia 2023 r.

45 <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/stigma>.

46 [https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/victimize.](https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/victimize)

Aktywność

1. Czy istnieje ryzyko lub przykłady traumy, ponownej wiktymizacji lub stygmatyzacji w poniższym studium przypadku?
2. Jakiego kroki należy podjąć, aby zminimalizować ryzyko (ponownej) traumatyzacji, ponownej wiktymizacji i stygmatyzacji?

Studium przypadku: Tanya

Tanya jest 16-letnią dziewczyną pochodzącą z mniejszości etnicznej i ma chłopaka, Marco, który ma 17 lat. Marco i Tanya wdają się w ostrą kłótnię, podczas której Marco fizycznie atakuje Tanyę. Tanya dzwoni na policję, by zgłosić napad fizyczny ze strony Marco. Kiedy przyjeżdża policja, zatrzymują zarówno Tanyę, jak i Marco za zakłócanie spokoju, twierdząc, że sąsiedzi skarżyli się na hałas, który robili na ulicy. Ponieważ jest noc, Tanya zostaje umieszczona w celi policyjnej do czasu przesłuchania następnego poranka. Tego dnia Tanya jest przesłuchiwana przez czterech różnych funkcjonariuszy policji, którzy pytają ją o jej wersję wydarzeń i o to, co robiła tak późno z Marco. Pod koniec dnia policja zwalnia zarówno Tanyę, jak i Marco i ostrzega ich przed ponownym zakłócaniem porządku publicznego. Funkcjonariuszka policji również rozmawia z Tanyą, mówiąc jej, że „tak się dzieje, gdy wychodzisz sama z mężczyznami późno w nocy. Następnym razem powinnaś być bardziej ostrożna”.

*Prawnicy/osoby świadczące usługi prawne mogą doświadczyć wypalenia zawodowego, jeśli prowadzą znaczną liczbę spraw bez wystarczających przerw i odpoczynku.
Jak zapobiegać wypaleniu zawodowemu i dbać o swoje zdrowie fizyczne i psychiczne oraz dobre samopoczucie?*

**** TO KONIEC MODUŁU 4 – ROZWÓJ DZIECKA ****

SESJA 12: WPROWADZENIE DO KOMUNIKACJI DOSTOSOWANEJ DO POTRZEB DZIECKA

Osoba wspomagająca proces kształcenia poprowadzi ćwiczenie dotyczące znaczenia komunikacji dostosowanej do dziecka dla (i) dziecka, (ii) osoby świadczącej usługi prawne i (iii) wymiaru sprawiedliwości.

.....

.....

.....

.....

.....

Komunikacja dostosowana do potrzeb dziecka:

- Komunikacja dostosowana do potrzeb dziecka jest podstawą dobrej jakości usług prawnych i znajduje odzwierciedlenie w wytycznej nr 5 Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku.
- Komunikacja dostosowana do potrzeb dziecka oznacza dostosowanie naszego podejścia do komunikacji w zależności od indywidualnych potrzeby i preferencji dziecka.
- Przypomnij moduł 4 dotyczący rozwoju dziecka, w którym podkreślono, że rozwój dziecka jest kształtowany przez jego środowisko i doświadczenia. Nie ma dwojga takich samych dzieci, dlatego podczas planowania komunikacji z dzieckiem należy zadbać o to, by nie przyjmować założeń opartych na wieku, płci, niepełnosprawności lub innych cechach dziecka.
- Dzieci nie używają i nie rozumieją języka w taki sam sposób, jak dorośli, a wśród dzieci w tym samym wieku zakres umiejętności komunikacyjnych może być szeroki.
- Młodsze dzieci mogą mieć problemy ze zrozumieniem abstrakcyjnego i niejednoznacznego języka i mieć trudności z pojęciami czasu, przestrzeni i pomiarów oraz z prowadzeniem jasnej narracji.
- Dzieci w wieku przedszkolnym mogą mieć trudności z postrzeganiem perspektywy innych osób, więc mogą zakładać, że inni ludzie muszą myśleć i czuć w taki sam sposób jak one.
- Starsze dzieci również mogą mieć te cechy rozwojowe, a także być bardziej wrażliwe na traktowanie protekcyjne lub „z góry”.
- Dzieci mogą mieć krótki czas skupienia uwagi, ograniczone słownictwo i zdolność do relacjonowania wydarzeń w porządku chronologicznym.
- Dzieci mogą obawiać się konsekwencji ujawnienia pewnych informacji dla nich lub ich rodzin, a także doświadczać przytłaczającego uczucia wstydu, niepokoju lub poczucia winy.
- Wiele dzieci chce zadowolić dorosłych, w tym prawników, mówiąc rzeczy, których ich zdaniem się od nich oczekuje, lub mogły zostać wychowane tak, aby słuchać dorosłych, ale nie mówić do nich.
- Dzieci mogą po prostu nie rozumieć złożoności kwestii prawnych i być zaskoczone terminologią.

Komunikacja werbalna i niewerbalna:

- Komunikacja nie musi być werbalna.
- Jak podkreślił Komitet Praw Dziecka ONZ w Komentarzu ogólnym nr 12 dotyczącym prawa do bycia wysłuchanym, „dziecko jest w stanie formułować poglądy od najmłodszych lat, nawet jeśli może nie być w stanie wyrazić ich werbalnie”.

- Prawnicy powinni zatem reagować na poszczególne sposoby wyrażania siebie przez małe dzieci, w tym zabawę, zachowania, interakcje z opiekunami i mowę ciała.
- W zależności od sytuacji i okoliczności, takich jak wiek dziecka, jego dojrzałość, niepełnosprawność, język, wpływ przestępstwa na dziecko, pomoce komunikacyjne lub „narzędzia” mogą być przydatne lub niezbędne do ułatwienia komunikacji z dzieckiem.

Czy przychodzą ci do głowy jakieś okoliczności, w których możesz potrzebować narzędzi komunikacyjnych, aby ułatwić komunikację z dzieckiem?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jakiego rodzaju narzędzia lub pomoce komunikacyjne są dostępne w praktyce? Jakie są kluczowe luki?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Możliwe narzędzia/pomoce komunikacyjne:

- Tłumacze ustni i migowi;
- Facylitator lub pośrednik może być potrzebny w przypadku dziecka z niepełnosprawnością wpływającą na sposób, w jaki dziecko się komunikuje; facylitator jest potrzebny do „interpretowania” mowy dziecka w sposób, który może być łatwiejszy do zrozumienia dla specjalisty i odwrotnie;
- Podpowiedzi na kartach;
- Pomoce wizualne, np. znaki, symbole i zdjęcia ułatwiające dyskusję;
- Dziecko może zostać poproszone o narysowanie tego, co chce powiedzieć;
- Dziecko może używać zabawek/przedmiotów do przedstawiania siebie, członków rodziny, zwierząt domowych, specjalistów itp. oraz do opisywania ważnych dla niego wydarzeń lub osób.

- Dobre przygotowanie pomoże zapewnić, by komunikacja była dostosowana do potrzeb dziecka.
- Pomoże to zagwarantować płynną komunikację i osiągnięcie celów spotkania, wywiadu, rozmowy telefonicznej, korespondencji drogą elektroniczną – niezależnie od formy komunikacji.
- Dobre przygotowanie pozwala uniknąć narażania dziecka na zbędne ingerencje i pomaga budować zaufanie dziecka do Ciebie jako osoby świadczącej usługi prawne i rozwijać relację opartą na współpracy.
- Podczas planowania komunikacji należy wziąć pod uwagę następujące aspekty:
 - **Dlaczego** chcesz skomunikować się z dzieckiem.
 - **Jakie** informacje chcesz przekazać lub uzyskać od dziecka.
 - **Gdzie** odbędzie się rozmowa (np. spotkanie lub wywiad). Czy bardziej skuteczne jest prowadzenie z dzieckiem rozmowy osobiście niż przez internet? Czy spotkania osobiste odbywają się na posterunku policji, w Twoim biurze, czy w innym miejscu? Czy lokalizacja jest łatwo dostępna dla dziecka? Należy wziąć pod uwagę, czy dziecko ma jakiekolwiek potrzeby fizyczne lub w zakresie mobilności, czy potrzebne są specjalistyczne udogodnienia i jak zaaranżować pomieszczenie.
 - **Jak** będziesz komunikować się z dzieckiem i jaka będzie struktura rozmowy. Zastanów się, czy dziecko ma jakiekolwiek potrzeby komunikacyjne, które wymagają poczynienia przygotowań, np. znalezienia tłumacza, tłumacza języka migowego lub innego odpowiedniego pośrednika.
 - **Kiedy** należy przeprowadzić rozmowę z dzieckiem. Na przykład, jeśli musisz zaplanować spotkanie z dzieckiem, nie przeprowadzaj z nim rozmowy, gdy powinno być w szkole ani zbyt późno w ciągu dnia, zwłaszcza jeśli jest to małe dziecko.
 - W przypadku komunikacji osobistej lub online, **kto** powinien być podczas rozmowy obecny i dlaczego. Refleksja ta idzie w parze z ustaleniem, **w jaki sposób** i czy w ogóle pośrednicy muszą być obecni podczas rozmowy. Należy również rozważyć, czy podczas wywiadu powinni być obecni inni specjaliści lub rodzice/opiekunowie.
 - Czy należy poinformować dziecko lub skonsultować się z nim w jakiegokolwiek sprawie przed wywiadem.

Osoba wspomagająca proces kształcenia poprowadzi uczestników przez ćwiczenie planowania komunikacji dostosowanej do dziecka w odniesieniu do poniższych studiów przypadków.

Studium przypadku: Aydin

Przypomnij studium przypadku Aydina z wcześniejszej części szkolenia. Dla przypomnienia: Aydin to 13-letni chłopiec należący do mniejszości etnicznej, który był kilkakrotnie zatrzymywany przez policję za konflikt z prawem. Przy tej okazji Aydin został zatrzymany wraz z kilkoma innymi starszymi nastolatkami za bójki i zakłócanie porządku publicznego. Aydin jest zatrzymany, przebywa na komisariacie policji. Jesteś prawnikiem pro bono Aydina i masz zamiar udać się na komisariat, aby po raz pierwszy spotkać się z Aydinem i go reprezentować.

Studium przypadku: Osman

Przypomnij studium przypadku Osmana, 16-letniego chłopca przybyłego bez opieki do Twojego kraju ze strefy konfliktu, który szuka schronienia. Twierdzi, że mieszkają tu jego wujek i ciotka. Osman nie posiada aktu urodzenia, paszportu ani żadnego innego dokumentu tożsamości. Straż Graniczna uważa, że Osman jest pełnoletni, „ponieważ jego wygląd bardzo wyraźnie wskazuje, że przeszedł okres dojrzewania i jest dorosły”. Wobec braku jakichkolwiek dowodów władze wysyłają Osmana na badania lekarskie w celu ustalenia jego wieku. W oczekiwaniu na wynik badania lekarskiego, Osman jest umieszczony w ośrodku strzeżonym dla dorosłych.

Wujek i ciotka Osmana zwracają się do Ciebie o reprezentowanie Osmana. Chcesz porozmawiać z Osmanem przez telefon przed zaplanowaniem pierwszego spotkania z nim w roli jego prawnika.

Studium przypadku: Marta

Przypomnijmy przypadek Marty, 15-letniej dziewczynki, która zgłosiła na policję, że została wykorzystana seksualnie przez swojego 17-letniego brata, Daniela. Jesteś prokuratorem w sprawie i po przeanalizowaniu wszystkich dowodów decydujesz się nie oskarżać Daniela, ponieważ nie ma wystarczających dowodów w sprawie. Musisz poinformować o tej decyzji Martę i jej przedstawicieli.

Studium przypadku: Ania

Ania to 14-letnia dziewczynka z porażeniem mózgowym, które zostało spowodowane niedotlenieniem mózgu podczas porodu. Ma pewne problemy z mową i ograniczone ruchy z powodu sztywności mięśni. Rodzice Ani chcą zasięgnąć porady w potencjalnej sprawie przeciwko instytucjom oświatowym, które ich zdaniem nie zapewniają Ani odpowiednich warunków w szkole ogólnodostępnej, a zamiast tego chcą umieścić Anię w szkole specjalnej dla dzieci z niepełnosprawnością. Rodzice nie chcą umieszczać Ani w szkole specjalnej, ponieważ uważają, że jest ona w stanie uczęszczać do szkoły ogólnodostępnej, o ile władze oświatowe zapewnią jej pewne wsparcie, do czego są uprawnione na mocy prawa. Przygotowujesz się do pierwszego spotkania z Anią i jej rodzicami.

- Jako osoby świadczące usługi prawne często będziecie wzywani do uczestniczenia w przesłuchaniu/wysłuchaniu dzieci.
- Rozmowa z dzieckiem wymaga szeregu umiejętności i strategii, m.in.:
 - Przekazywania dzieciom informacji, których potrzebują
 - Aktywnego słuchania
 - Zapewnienia dziecku możliwości korzystania ze wsparcia innych osób podczas konsultacji (np. rodzica/opiekuna, zaufanego specjalisty, rodzeństwa lub przyjaciela)
 - Bycia cierpliwym i wyrozumiałym
 - Jasnego i precyzyjnego mówienia w sposób zrozumiały dla dziecka.
- Co ważne, w przypadku klienta będącego dzieckiem, komunikacja dostosowana do potrzeb dziecka obejmuje omówienie różnych możliwości bez oceniania, tak aby dziecko mogło zachować kontrolę nad podejmowaniem decyzji.
- Chociaż niniejsza sesja koncentruje się na przesłuchaniu/wysłuchaniu, te same zasady i wskazówki można zastosować do innych form interakcji z dziećmi.

PROWADZENIE ROZMOWY DOSTOSOWANEJ DO POTRZEB DZIECKA: „ŚCIĄGAWKA”

Jest to „ściągawka” pomocna w organizowaniu rozmów z dziećmi:

- Zbuduj relację, przedstawcie się sobie i wyjaśnij, co się wydarzy oraz jakie zasady poufności obowiązują
- Uzyskaj od dziecka relację i swobodną wypowiedź
- W razie potrzeby zadawaj pytania i udzielaj informacji
- Zakończ rozmowę oraz
- Ustal dalszą komunikację

Budowanie relacji:

- Jest to ważne dla rozluźnienia dziecka i ułatwienia jego udziału w rozmowie.
- Obejmuje to wyjaśnienie celu spotkania, jak długo ono potrwa, co stanie się po spotkaniu, w jaki sposób odpowiedzi dziecka będą rejestrowane i wykorzystywane itp.
- Należy również wyjaśnić obowiązujące zasady poufności i wszelkie wyjątki od nich (poufność i prywatność omówimy bardziej szczegółowo w module 7);
- Ważne jest, aby zrozumieć, że może minąć trochę czasu, zanim dziecko będzie wystarczająco rozluźnione i swobodne, aby mówić, zwłaszcza jeśli przypomina sobie wydarzenia, które mogą być stresujące, potencjalnie traumatyczne lub zawierają intymne szczegóły.
- Daj dziecku możliwość zadawania pytań i odpowiadania na nie.

Uzyskanie swobodnej wypowiedzi:

- Jest bardziej prawdopodobne, że dzieci wyrażą siebie najlepiej, jeśli będą miały swobodę robienia tego na swój sposób i w swoim czasie.
- Ważne jest, aby być cierpliwym, szanować ich milczenie i nie poganiać dzieci ani nie wkladać słów w ich usta.
- Dzieciom należy powiedzieć, że dopuszczalne jest powiedzenie „nie wiem”, gdy nie znają odpowiedzi na pytanie lub nie pamiętają, oraz że mogą zapytać, jeśli nie rozumieją natury pytania.
- Chociaż nie ma „dobrych” i „złych” odpowiedzi na zadawane pytania, ważne jest, aby podawać prawdziwe informacje i tak dokładne, jak to tylko możliwe.
- Należy zapewnić dziecko, że w razie potrzeby dopuszczalne jest używanie „brzydkich” słów.
- Jeśli dziecko okazuje emocje w trakcie rozmowy (np. wybuch płaczem lub jest bardzo pobudzone), zauważ i zaakceptuj te emocje („Widzę, że się smucisz”) i zapewnij dziecko, że jego uczucia i ich okazywanie są czymś normalnym. Możesz zmienić temat rozmowy na coś mniej przygnębiającego, dopóki dziecko nie będzie gotowe powrócić do przerwanej wątku; może to nastąpić tego samego dnia lub w innym czasie, w zależności od intensywności emocji.

Zadawanie pytań i udzielanie informacji:

- Podsumuj to, co mówi dziecko. Jest to kluczowa umiejętność w nadawaniu rozmowie struktury. Prawnik/osoba świadcząca usługi prawne może użyć tego narzędzia, aby potwierdzić rozumienie sprawy, połączyć różne aspekty poruszone przez dziecko, a następnie albo dogłębniej zbadać to, co dziecko już przedstawiło, albo skierować rozmowę na nowe tory.
- Podczas sprawdzania, czy dziecko rozumie podane informacje, lepiej jest zadawać konkretne pytania, takie jak „Jaka jest data następnej rozprawy?”, zamiast pytać „Czy to rozumiesz?”.
- Jeśli jeden sposób objaśniania się nie sprawdzi, spróbuj innego. Jeśli komunikacja jest bardzo trudna, w celu ułatwienia komunikacji konieczna może okazać się współpraca z innymi specjalistami (np. wyznaczonym pośrednikiem).
- Jeśli konieczne jest zadawanie pytań w celu wyjaśnienia zdarzeń lub uzyskania dalszych informacji, pytania te powinny być jak najbardziej otwarte. Pytania zawierające frazę „Powiedz mi” lub słowa „Opisz” są przydatnymi przykładami tego typu pytań.
- Nigdy nie należy stosować pytań naprowadzających lub zawierających sugestię, które skłaniają dziecko do udzielenia określonej odpowiedzi.
- Należy unikać powtarzania pytań, ponieważ może to sugerować dzieciom, że poprzednie odpowiedzi, których udzieliły, były niedopuszczalne lub „błędne”.
- Dziecko może nie rozumieć terminologii prawnej, a kwestie prawne mogą być złożone. Terminologia używana na co dzień przez praktyków, np. „pracownik socjalny”, „sądy”, „rozprawa”, „apelacja” itd., może być nieznana dziecku, które nigdy wcześniej nie miało styczności z procesem sądowym. Na przykład, nawet jeśli rodzice dziecka rozstali się, dziecko może nie wiedzieć, co tak naprawdę oznacza termin „rozwód”. Skomplikowana terminologia, taka jak „domniemanie niewinności”, może być jeszcze bardziej problematyczna. Pomocne może być opracowanie przyjaznego dzieciom słowniczka kluczowych terminów, który dzieci i ich rodziny mogą zabrać ze sobą.
- W razie potrzeby korzystaj z pomocy wizualnych, takich jak diagramy, schematy blokowe i zdjęcia, aby przekazywać informacje.

Zakończenie:

- Właściwe zakończenie spotkania ma kluczowe znaczenie.
- Zapytaj dziecko, czy jest coś jeszcze, o czym chciałoby wspomnieć, co chciałoby Ci powiedzieć lub jakie pytania chciałoby zadać.
- Ważne jest, aby powtórzyć, w jaki sposób informacje zostaną wykorzystane i zarządzać oczekiwaniami dziecka co do tego, co może się wydarzyć w przyszłości.
- Objaśnij wszelkie ramy czasowe stosowane do kolejnych etapów procesu.
- Poinformuj dziecko o wszelkich dostępnych usługach wsparcia.
- Podziękuj dziecku za poświęcony czas.

Zobacz listę kontrolną dotyczącą komunikacji w Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku.

SESJA 15: TECHNIKI KOMUNIKACJI NIEWERBALNEJ

Ćwiczenie w zakresie komunikacji niewerbalnej.

Stosowanie technik komunikacji niewerbalnej będzie zależeć od potrzeb, preferencji i okoliczności każdego dziecka. Obejmują one:

- **Mimikę:** ekspresja mimiczna okazująca wstrząs, złość lub zaskoczenie, może sprawić, że dziecko będzie się martwić, że mówi coś, czego nie powinno, a nawet może to grozić ponowną traumą.
- **Kontakt wzrokowy:** skuteczność tej techniki komunikacji zależy od wielu czynników, w tym kontekstu kulturowego i pochodzenia dziecka. Zbyt słaby kontakt wzrokowy może na przykład sugerować dziecku Twoje znudzenie, brak zainteresowania, aprobaty, a nawet podważyć jego zaufanie do Ciebie. Z drugiej strony nadmierny kontakt wzrokowy może onieśmiewać dziecko. Okoliczności, w jakich znajduje się dziecko, i kontekst powinny pomóc ocenić właściwy rodzaj kontaktu wzrokowego.
- **Postawa:** sposób, w jaki stoimy lub siedzimy (proste plecy, zgarbiona sylwetka itp.) jest potężnym narzędziem komunikacji niewerbalnej. Na przykład zwrócenie ciała w stronę dziecka może wzmocnić jego uwagę. Siedzenie z ciałem odwróconym od dziecka może sugerować, że zajmujesz się czymś innym i nie poświęcasz mu pełnej uwagi.
- **Bliskość:** to, jaki fizyczny dystans jest odpowiedni, zależy w dużej mierze od konkretnych relacji między osobami i okoliczności. Siedzenie lub stanie zbyt daleko może być postrzegane przez dziecko jako dystansowanie się i tworzyć bariery w komunikacji zarówno praktyczne (tj. utrudniając słyszenie, co mówi druga osoba), jak i interpersonalne (ograniczając możliwość budowania relacji z dzieckiem i zaufania). Nadmierne zbliżenie się może jednak naruszyć przestrzeń osobistą dziecka i sprawić, że poczuje się ono zaniepokojone lub zagrożone.
- **Dotyk:** Jako profesjonaliści musicie zbudować relację z dzieckiem i zaufanie, ale ważne jest, aby respektować granice i nie sprawić, że dziecko poczuje dyskomfort lub zagrożenie. To, czy dotyk jest odpowiedni, zależy od okoliczności, w jakich znajduje się dziecko i od kontekstu, w tym między innymi płci specjalisty i płci dziecka, kontekstu kulturowego, okoliczności i charakteru sprawy. Na przykład dziecko, które padło ofiarą przestępstwa na tle fizycznym lub seksualnym, może nie chcieć być dotykane, ponieważ może to być dla niego ponowna trauma i zachowanie inwazyjne.
- **Poziom:** Usiądź na tym samym poziomie co dziecko, ponieważ siedzenie na wyższym poziomie lub stanie nad dzieckiem może być onieśmiewające i sprawić, że dziecko poczuje się gorsze.

Przypomnienia / wskazówki:

- Odczytywanie mowy ciała nie jest nauką ścisłą i specjaliści nie powinni czynić założeń na temat dziecka na podstawie jego mowy ciała. Na przykład: jeśli dziecko unika kontaktu wzrokowego, nie oznacza to, że nie mówi prawdy.
- Nie baw się telefonem, nie oglądaj przedmiotów w pomieszczeniu ani nie baw się nimi, ponieważ może to sugerować Twoje znudzenie, brak uwagi i może bardzo rozpraszać dziecko.
- Nie wstawaj i nie chodź po pomieszczeniu, gdy dziecko mówi, chyba że jest to związane z rozmową lub aby pomóc dziecku, i wyjaśnij mu, co robisz.

- Pokaż, że aktywnie słuchasz dziecka poprzez werbalne i niewerbalne techniki komunikacji (np. mówienie „ok”, powtarzanie tego, co powiedziało dziecko i proszenie go o kontynuowanie własnymi słowami).
- Potakiwanie lub energiczne potrząsanie głową może zostać odebrane jako ocena lub dezaprobata wobec odpowiedzi dziecka i należy tego unikać – podczas wywiadu nie ma dobrych ani złych odpowiedzi.
- Zachowaj cierpliwość, kiedy dziecko zamilknie, ponieważ może potrzebować czasu – w takim przypadku możesz przypomnieć dziecku, aby się nie spieszyło, zapytać je, czy chce kontynuować, czy potrzebuje przerwy.
- Czasami niechęć do udzielania instrukcji wynika z nerwów, strachu lub przytłaczającego poczucia niepokoju związanego z ujawnianiem bolesnych wspomnień. W takich sytuacjach specjalista powinien aktywnie zadbać, aby dziecko czuło się komfortowo i bezpiecznie, a w razie potrzeby przyjąć inne podejście do przyjmowania instrukcji. W razie potrzeby specjaliści powinni rozważyć skorzystanie z pomocy innych osób w celu ustalenia, jakie są życzenia i instrukcje dziecka.

SESJA 16: KOMUNIKACJA DOSTOSOWANA DO POTRZEB DZIECKA W PRAKTYCE

Odgrywanie ról w celu ćwiczenia komunikacji dostosowanej do dziecka.

**** TO JEST KONIEC MODUŁU 5 – KOMUNIKACJA DOPASOWANA DO POTRZEB DZIECKA ****

Moduł 6: Współpraca

SESJA 17: WSPÓŁPRACA Z CZŁONKAMI RODZINY I INNYMI WSPIERAJĄCYMI OSOBAMI DOROSŁYMI

- W tej sesji skupimy się na wytycznej nr 8 Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku, która odnosi się do współpracy z członkami rodziny i innymi wspierającymi osobami dorosłymi.
- Podczas świadczenia usług prawnych na rzecz dziecka, niezależnie od tego, czy jest to porada, pomoc czy reprezentacja, dziecko jest Twoim „klientem”.
- W przypadku, gdy dziecko jest zdolne do wydawania instrukcji, ważne jest, aby od samego początku jasno określić, że będzie je wydawać dziecko lub inne osoby dorosłe zaangażowane w sprawę dziecka.
- W razie potrzeby rodzicom można zalecić skorzystanie z reprezentacji prawnej lub skierować ich do innych osób świadczących usługi prawne.
- Nawet w przypadku młodszych dzieci komunikacja powinna być ukierunkowana na dziecko, ale uzupełniona komunikacją z dorosłymi wspierającymi je w razie potrzeby. Czasami może być konieczne poproszenie wspierających dorosłych o poczekanie na zewnątrz, aby dziecko mogło mówić swobodnie (i odwrotnie).
- Jednak nadal istotne jest, aby rozwijać współpracę i oparte na wsparciu relacje z rodziną dziecka-klienta lub z innymi wspierającymi dorosłymi zaangażowanymi w sprawę.
- Praktycy muszą być świadomi dynamiki sił w relacjach między dorosłymi i dziećmi oraz zwracać uwagę na możliwość, że dziecko jest obiektem manipulacji lub zastraszania.
- Istotne jest, aby interesy innych osób, takich jak rodzice lub rodzeństwo, które mogą być wyraźniej i dobitniej wyartykułowane, nie były sprzeczne z interesami dziecka-klienta ani nie miały pierwszeństwa przed nimi. Jest to szczególnie ważne w sytuacjach, w których rodzice płacą wynagrodzenie prawnika i tym samym mogą zakładać, że ich interesy są ważniejsze niż interesy dziecka-klienta.

Potencjalne wyzwanie - poglądy dziecka sprzeczne z jego najlepszym interesem:

- Potencjalnym wyzwaniem jest sytuacja, w której poglądy, życzenia i odczucia dziecka-klienta dotyczące sposobu postępowania są sprzeczne lub niezgodne z Twoim poglądem na to, co leży w najlepszym interesie dziecka.
- W takich przypadkach ważne jest, aby wyjaśnić, w sposób dostosowany do potrzeb dziecka, dostępne dla niego możliwości, zalecić sposób postępowania, który Twoim zdaniem leży w najlepszym interesie dziecka i uzasadnić, dlaczego. Prawnik/osoba świadcząca usługi prawne powinna spróbować przekonać dziecko, tak jak w przypadku dorosłego klienta, opierając się na istniejącej wcześniej relacji zaufania. Możesz również potrzebować współpracy z innymi specjalistami, aby uzyskać pełne zrozumienie potrzeb i życzeń dziecka oraz ryzyka związanego z decyzją.
- Bardzo ważne jest, aby nie uciszać głosu dziecka, jeśli się z nim nie zgadzamy, ponieważ naszą rolą jest uzyskanie świadomej zgody dziecka na najlepszą strategię.
- Jeśli dziecko nalega na podjęcie działań, które Twoim zdaniem nie leżą w jego najlepszym interesie, sprawdź przepisy prawa i kodeksy postępowania dla prawników, aby dowiedzieć się, co mówią o postępowaniu w takich sytuacjach. Na przykład prawo lub kodeks postępowania mogą stanowić, że jeśli dziecko nie ma zdolności do udzielania instrukcji swojemu prawnikowi lub jeśli życzenia dziecka spowodowałyby wysokie ryzyko wyrządzenia poważnej szkody dla dziecka, prawnik / osoba świadcząca usługi prawne powinni poinformować sąd, co uważają za leżące w interesie dziecka i, jeśli dziecko wyrazi na to zgodę, że odbiega to od życzeń dziecka. W takich przypadkach prawo może upoważnić sąd do wyznaczenia przedstawiciela dla dziecka specjalnie na potrzeby reprezentowania jego interesów w postępowaniu.

Reprezentowanie zarówno dziecka, jak i osoby dorosłej:

W przypadkach, w których prawnik reprezentuje zarówno dziecko, jak i osobę dorosłą i istnieją sprzeczne interesy, należy wyznaczyć niezależnego przedstawiciela do reprezentowania poglądów i interesów dziecka.

Ćwiczenie dotyczące zastosowania wytycznej nr 8 Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku do serii studiów przypadków.

Studium przypadku: Elena

Przypomnij studium przypadku Eleny, 11-letniej dziewczynki, która przebywa w szpitalu podłączona do aparatury podtrzymującej życie po doznaniu poważnego uszkodzenia mózgu. W postępowaniu biorą udział: (i) rodzice Eleny, którzy chcą kontynuowania leczenia córki, ze względów religijnych; oraz (ii) przedstawiciele służby zdrowia.

Pytania: Kto w takim przypadku reprezentuje dziecko? Co należy zrobić, jeśli w ogóle, aby zapewnić reprezentację dziecka w tej sprawie?

Studium przypadku: Osman

Przypomnij studium przypadku Osmana, 16-letniego chłopca przybyłego bez opieki do Twojego kraju ze strefy konfliktu, który szuka schronienia. Mieszkają tu jego wujek i ciotka. Osman nie posiada aktu urodzenia, paszportu ani żadnego innego dokumentu tożsamości. Straż Graniczna uważa, że Osman jest dorosły, „ponieważ jego wygląd bardzo wyraźnie wskazuje, że przeszedł okres dojrzewania i jest pełnoletni”. Wobec braku jakichkolwiek dowodów władze wysyłają Osmana na badania lekarskie w celu ustalenia jego wieku. W oczekiwaniu na wynik badania lekarskiego, Osman przebywa w ośrodku strzeżonym dla dorosłych. Wujek i ciotka Osmana kontaktują się z Tobą, aby reprezentować Osmana i opłacają Twoje wynagrodzenie.

Przed pierwszym posiedzeniem sądu mającym na celu zakwestionowanie decyzji o umieszczeniu Osmana w ośrodku detencyjnym dla dorosłych, odbywa się spotkanie z Osmanem oraz jego wujkiem i ciotką w celu omówienia strategii procesowej. Podczas spotkania wujek i ciotka bardzo dobitnie wyrażają swoje zdanie; są oburzeni faktem, że Osman jest przetrzymywany w ośrodku razem z dorosłymi. Gdy kierujesz pytania do Osmana, wujek i ciotka odpowiadają w jego imieniu.

Pytania do refleksji:

- 1. Kto jest Twoim klientem w tej sprawie?
- 2. Jak poradzisz sobie z sytuacją podczas spotkania z Osmanem oraz jego wujkiem i ciotką?

SESJA 18: WSPÓŁPRACA Z INNYMI SPECJALISTAMI I PRAKTYKAMI

- Ten moduł koncentruje się na wytycznej nr 12 Wytycznych dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku, która odnosi się do współpracy z innymi.
- Prawnicy muszą współpracować z innymi specjalistami, aby zagwarantować przestrzeganie praw dziecka. Inni specjaliści mogą obejmować policję, prokuratorów, sędziów, tłumaczy ustnych, pracowników socjalnych, psychologów, kuratorów, nauczycieli, personel medyczny itp.
- Inni specjaliści czasami postrzegają prawników i inne osoby świadczące usługi prawne jako mających raczej przeciwstawne niż oparte na współpracy podejście do reprezentowania dzieci. Prawnicy i osoby świadczące usługi prawne mają jednak do odegrania ważną rolę w zachęcaniu do ścisłej współpracy między specjalistami pracującymi z dziećmi, tak aby wszyscy zainteresowani uzyskali pełne zrozumienie dziecka i jego potrzeb oraz współpracowali na rzecz ochrony jego praw.
- Jednocześnie zasady poufności nie należy naruszać bez wyraźnej i świadomej zgody dziecka. W kolejnym module przyjrzymy się bliżej zasadzie poufności.

Co to oznacza w praktyce? Zgodnie z wytyczną nr 12, osoby świadczące usługi prawne powinny:

- wiedzieć, jak działa system i kim są poszczególni jego uczestnicy, a także potrafić wyjaśnić ich rolę klientowi będącemu dzieckiem;
- promować poglądy i opinie dziecka wśród innych specjalistów, przy jednoczesnym poszanowaniu poufności dziecka, jeśli jest to wymagane;
- wiedzieć o istnieniu osób świadczących usługi, które pomagają dzieciom i usług, które oferują;
- być łącznikiem między innymi specjalistami a dzieckiem oraz
- uczestniczyć w multidyscyplinarnych szkoleniach i spotkaniach, które mogą pomóc w zrozumieniu różnych specjalistów wspierających dzieci.

Otrzymasz jedno z poniższych studiów przypadku z sesji 9 i 13: Maria, Aydin, Osman, Marta i Ania.

W studium przypadku Marty założmy, że prokurator zdecydował się oskarżyć Daniela.

W odniesieniu do otrzymanego studium przypadku:

- zidentyfikuj innych kluczowych specjalistów/praktyków, którzy powinni być zaangażowani w sprawę (niezależnie od tego, czy zezwala na to prawo krajowe);
- ćwicz opisywanie ról i obowiązków tych specjalistów/praktyków przy użyciu terminologii dostosowanej do dziecka;
- określ, w jaki sposób Ty, jako osoba świadcząca usługi prawne, możesz współpracować z innymi specjalistami/praktykami lub ułatwiać kontakty między dzieckiem a nimi.

Studium przypadku: Magda i Staś

Magda i Staś to rodzeństwo, którego rodzice są w trakcie rozwodu i spierają się o ustalenia dotyczące opieki nad dziećmi. Magda ma osiem lat, a Staś trzy. Ojciec oskarża matkę o to, że nie jest w stanie opiekować się dziećmi i złożył wniosek do sądu o przyznanie mu wyłącznej opieki nad dziećmi. Z drugiej strony, matka argumentuje przed sądem, że ojciec jest agresywny i nadużywa alkoholu, a dzieci boją się go, więc to ona powinna otrzymać wyłączną opiekę. Reprezentujesz matkę.

Czy proponujesz, by dzieci wzięły bezpośredni udział w postępowaniu przed sądem? Dlaczego tak/nie? Jeśli nie, jak inaczej można zapewnić każdemu dziecku prawo do bycia wysłuchanym?

SESJA 20: SKUTECZNE UCZESTNICTWO W POSTĘPOWANIU

Studium przypadku: Grażyna

Grażyna to 13-letnia dziewczynka, będąca kluczowym świadkiem w procesie karnym przeciwko mężczyźnie, który został aresztowany za rozbój z użyciem noża na szkodę starszej kobiety, członkini lokalnej społeczności.. Grażyna, wspierana przez rodziców, zgłosiła sprawę na policję. Pokrzywdzona jest jej bliska, opiekowała się nią, kiedy dziewczynka była jeszcze mała.

Zastanów się, czy Grażyna musi wziąć bezpośredni udział w postępowaniu. Jeśli nie - wyjaśnij, dlaczego i czy są jakieś inne możliwości partycypacji. Jeśli tak - przygotuj scenariusz posiedzenia sądu, podczas którego Grażyna jest przesłuchiwana w tej sprawie.

Studium przypadku: Nabila

Nabila jest 16-letnią migrantką z Sudanu i przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zostałeś wyznaczony do reprezentacji Nabili i zorganizowałeś pomoc tłumacza, aby ułatwić rozmowę z nią.

Podczas prywatnej rozmowy z Nabila zauważasz, że ma ona rany i siniaki na ciele. Kiedy pytasz ją o to, mówi, że zrobiła to grupa, która zorganizowała jej podróż do Twojego kraju. Nabila wyjaśnia, że grupa obiecała jej stabilną pracę w Polsce, aby pomóc spłacić dług zaciągnięty przez jej rodzinę w Sudanie. Nastolatka mówi, że grupa także obiecała jej, że załatwi jej pozwolenie na pracę. Jednak kiedy Nabila przybyła do kraju docelowego, grupa skonfiskowała jej paszport i powiedziała, że załatwi jej pozwolenie na pracę tylko wtedy, gdy dziewczyna będzie pracować w domu dla miejscowej rodziny. Nabila pracowała u rodziny przez cztery miesiące.

Nabila opowiada, że podczas pracy dla rodziny otrzymywała tylko jeden główny posiłek dziennie i została ostrzeżona, aby nie opuszczać domu w obawie przed zatrzymaniem. Nabila mówi, że czuje się pozbawiona nadziei i jest przerażona, ponieważ martwi się, czy jej rodzina będzie w stanie spłacić swoje długi w Sudanie.

W wyniku śledztwa prokurator postawił czterem mężczyznom zarzuty w związku z zachowaniami wobec Nabili. W postępowaniu przygotowawczym Nabila złożyła szczegółowe zeznania na policji. Nabila nie chce iść do sądu, ponieważ boi się zemsty.

Czy zgadzasz się z wnioskiem o osobiste złożenie zeznań przez Nabile w sądzie? Dlaczego tak/nie?

Studium przypadku: Aydin

Przypomnij studium przypadku Aydina z wcześniejszej części szkolenia. Dla przypomnienia: Aydin to 13-letni chłopiec należący do mniejszości etnicznej, który był kilkakrotnie zatrzymywany przez policję za konflikt z prawem. Aydin został zatrzymany wraz z kilkoma innymi starszymi nastolatkami za bójki i zakłócanie porządku publicznego. Policja skierowała do sądu sprawę o demoralizację Aydina i zwolniła go do czasu rozprawy.

Czy Aydin powinien wziąć bezpośredni udział w postępowaniu? Jeśli nie, uzasadnij dlaczego. Jeśli tak - jak zapewnić, aby wytyczne dotyczące pomocy prawnej zostały w tym postępowaniu wdrożone. Przygotuj odgrywanie ról podczas posiedzenia sądowego z przesłuchaniem Aydina.

SESJA 21: PRYWATNOŚĆ, POUFNOŚĆ I OCHRONA DANYCH: KLUCZOWE STANDARDY

-

- Dzieci mogą być bezpośrednio narażone na niebezpieczeństwo i doświadczyć poważnych szkód fizycznych lub emocjonalnych, jeśli ich tożsamość zostanie ujawniona.
- Dzieci mogą doświadczyć dyskryminacji, stygmatyzacji lub ponownej wiktylizacji, jeśli ich zaangażowanie w sprawę zostanie upublicznione. Dla przykładu rozważmy przypadki, w których dziecko jest oskarżone o przestępstwo, i uwzględnijmy piętno, jakiego może doświadczyć, jeśli jego tożsamość zostanie upubliczniona.
- Naruszenie prawa do prywatności nie zawsze musi być w sposób oczywisty widoczne dla innych pracowników wymiaru sprawiedliwości zaangażowanych w sprawę, takich jak sędziowie lub prokuratorzy, dlatego prawnicy i inne osoby świadczące usługi prawne odgrywają ważną rolę w informowaniu pozostałych pracowników wymiaru sprawiedliwości o wszelkich potencjalnych naruszeniach prawa do prywatności ich klienta.

**** TO JEST KONIEC MODUŁU 7 – UCZESTNICTWO W POSTĘPOWANIU ****

Jakie kroki możesz podjąć jako prawnik lub osoba świadcząca usługi prawne, aby chronić prawo dziecka do prywatności?

Prywatność i poufność w praktyce:

- W większości krajów relacje między klientem a prawnikiem podlegają ścisłym zasadom dotyczącym poufności i odnosi się to zarówno do dzieci, jak i dorosłych. Zasady te mają zastosowanie do spotkań, korespondencji, rozmów telefonicznych i innych form komunikacji, np. poprzez media społecznościowe. Jest to istotna część budowania relacji zaufania z dzieckiem-klientem i zapewnienia, by mogło ono swobodnie i otwarcie rozmawiać z prawnikiem.
- Nawet w sytuacjach, w których takie kodeksy postępowania nie istnieją, w ramach dobrej praktyki prawnik/osoba świadcząca usługi prawne powinni stosować te zasady.

Zasady do zastosowania w praktyce:

- Poinformuj dziecko-klienta, że jego rozmowy z tobą będą poufne.
- Wyjaśnij dziecku, jak zasady poufności działają w Twoim kontakcie z bliskimi dziecku osobami dorosłymi.
- Zachowaj czujność, aby dochować poufności wszystkich form komunikacji. Na przykład w przypadku spotkania z klientem na posterunku policji lub w korytarzu sądowym, należy upewnić się, że nie może on zostać podsłuchany, a w przypadku rozmowy telefonicznej z nieletnim klientem, który jest zatrzymany, należy w rozmowie sprawdzić, czy można go podsłuchać).
- Zapewnienie, by dane osobowe dziecka, takie jak akta sprawy, były chronione zgodnie z prawem krajowym, przechowywane w bezpieczny sposób i niedostępne dla osób trzecich, chyba że jest to zgodne z najlepszym interesem dziecka i przepisami o ochronie danych. Oznacza to, że nie są udostępniane ani publikowane (w szczególności w mediach) żadne informacje ani dane osobowe, które mogłyby ujawnić (bezpośrednio lub pośrednio) tożsamość dziecka. Zakazem udostępniania objęte są: zdjęcia, szczegółowe opisy dziecka lub jego rodziny, nazwiska lub adresy, nagrania audio i wideo.

Odstąpienie od poufności:

- Mogą zaistnieć wyjątkowe okoliczności, dozwolone w przepisach krajowych, w których prawnicy/osoby świadczące usługi prawne powinni ujawnić poufne informacje o swoich klientach odpowiedniemu organowi. W wielu jurysdykcjach można odstąpić od ścisłych zasad poufności między prawnikiem a klientem, jeśli istnieje ryzyko, że nieujawnienie informacji może doprowadzić do śmierci lub szkody na osobie lub jeśli to, co ujawnia dziecko, dotyczy działalności przestępczej. Takie sytuacje mogą obejmować przypadki, w których dziecko ujawnia informacje wskazujące na wykorzystywanie seksualne lub znęcanie fizyczne, ale odmawia ujawnienia takich informacji osobom trzecim.

- Ponadto mogą zdarzyć się sytuacje, w których osoba dorosła ujawni nadużycie popełnione przez nią samą lub przez inną osobę dorosłą wobec dziecka, ale odmówi zgody na jakiekolwiek dalsze ujawnienie.
- Może to być bardzo trudna sytuacja, ponieważ zasada poufności leży u podstaw budowania relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem-klientem. Nie ma oczywistych odpowiedzi, ale w takich okolicznościach praktyk musi rozważyć stanowisko w prawie krajowym dotyczące tego, kiedy dopuszczalne jest naruszenie poufności.
- W wielu jurysdykcjach wsparcia w tych trudnych rozważaniach etycznych może udzielić komisja etyki zawodowej, która pomoże w omówieniu przepisów krajowych i tego, czy w najlepszym interesie dziecka leży naruszenie ścisłej zasady poufności z powodu zagrożenia życia lub zdrowia dziecka, zarówno psychicznego, jak i fizycznego.

Wskaz główne przepisy krajowe, regulacje i kodeksy postępowania, które mają zastosowanie do prawa dziecka do prywatności, poufności i ochrony danych. Czy te regulacje są zgodne z międzynarodowymi standardami wspomnianymi powyżej? Czy jest możliwość odstąpienia od tych zasad?

Regulacja	Wpływ tej regulacji na prawo dziecka do prywatności, poufności lub ochrony danych	Czy można z niej zrezygnować, a jeśli tak, to w jakich okolicznościach?

CZĘŚĆ 3 z 3 • ZAŁĄCZNIKI

Formularz oceny przed rozpoczęciem szkolenia

Numer uczestnika: _____

Umieść ✓ w odpowiednim polu, aby zaznaczyć swoją odpowiedź.

1. Jaki jest Twój poziom zrozumienia następujących kwestii?	Brak zrozumienia	Słaby	Średni	Dobry	Doskonały
a. Znaczenie pojęcia „prawa dziecka”					
b. Znaczenie pojęcia „usługi prawne przyjazne dziecku”					
c. Znaczenie pojęcia „wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku”					
d. Prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości					
e. Kluczowe międzynarodowe standardy i wytyczne dotyczące świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku					
f. Krajowe przepisy i standardy dotyczące świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku					

2. Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci?	Bardzo słabe	Słabe	Średnie	Dobre	Doskonałe
a. Działanie i podejmowanie decyzji w najlepszym interesie dziecka					
b. Zapewnienie, by dziecko mogło wyrażać swoje poglądy podczas podejmowania decyzji i przeprowadzania procesów dotyczących dziecka					
c. Ochrona dziecka przed dyskryminacją					
d. Zapewnienie dziecku bezpieczeństwa					
e. Przestrzeganie prawa dziecka do holistycznego rozwoju					

2. Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci? (c.d.)	Bardzo słabe	Słabe	Średnie	Dobre	Doskonałe
f. Komunikacja dostosowana do dziecka					
g. Budowanie relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem będącym klientem					
h. Zapewnienie skutecznego uczestnictwa dziecka w formalnym postępowaniu					
i. Współpraca z członkami rodziny dziecka będącego klientem					
j. Współpraca z innymi specjalistami i praktykami zaangażowanymi w sprawę dziecka					
k. Świadczenie usług prawnych przyjaznych dziecku z niepełnosprawnością					
l. Świadczenie usług prawnych uwzględniających aspekt płci					

3. Jak ważne są dla Ciebie następujące kwestie podczas świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci?	Nieważne	Mało ważne	Umiarkowanie ważne	Bardzo ważne	Niezbędne
a. Działanie i podejmowanie decyzji w najlepszym interesie dziecka					
b. Zapewnienie, by dziecko mogło wyrażać swoje poglądy podczas podejmowania decyzji i prowadzenia postępowań dotyczących dziecka					
c. Ochrona dziecka przed dyskryminacją					
d. Zapewnienie dziecku bezpieczeństwa					
e. Przestrzeganie prawa dziecka do holistycznego rozwoju					
f. Komunikacja dostosowana do dziecka					
g. Budowanie relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem będącym klientem					
h. Zapewnienie skutecznego uczestnictwa dziecka w formalnym postępowaniu					

3. Jak ważne są dla Ciebie następujące kwestie podczas świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci? (c.d.)

Nieważne

Mało
ważne

Umiarkowanie
ważne

Bardzo
ważne

Niezbędne

- i. Współpraca z członkami rodziny dziecka będącego klientem
- j. Współpraca z innymi specjalistami i praktykami zaangażowanymi w sprawę dziecka
- k. Świadczenie usług prawnych przyjaznych dziecku z niepełnosprawnością
- l. Świadomość różnic i nierówności między poszczególnymi płciami oraz odpowiednie dostosowanie naszego zachowania

4. Jeśli odpowiedziałeś(-aś) „nieważne”, „mało ważne” lub „umiarkowanie ważne” na którekolwiek z pytań w punkcie 3, podaj uzasadnienie swojej odpowiedzi.

5. W jaki sposób to szkolenie może Ci pomóc w udzielaniu dzieciom porad prawnych, pomocy i reprezentacji?

Formularz oceny po zakończeniu szkolenia

Numer uczestnika: _____

Umieść ✓ w odpowiednim polu, aby zaznaczyć swoją odpowiedź.

1. Jaki jest Twój poziom zrozumienia następujących kwestii?	Brak zrozumienia	Słaby	Średni	Dobry	Doskonały
a. Znaczenie pojęcia „prawa dziecka”					
b. Znaczenie pojęcia „usługi prawne przyjazne dziecku”					
c. Znaczenie pojęcia „wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku”					
d. Prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości					
e. Kluczowe międzynarodowe standardy i wytyczne dotyczące świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku					
f. Krajowe przepisy i standardy dotyczące świadczenia usług prawnych przyjaznych dziecku					

2. Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci?	Bardzo słabe	Słabe	Średnie	Dobre	Doskonałe
a. Działanie i podejmowanie decyzji w najlepszym interesie dziecka					
b. Zapewnienie, by dziecko mogło wyrażać swoje poglądy podczas podejmowania decyzji i przeprowadzania procesów dotyczących dziecka					
c. Ochrona dziecka przed dyskryminacją					
d. Zapewnienie dziecku bezpieczeństwa					
e. Przestrzeganie prawa dziecka do holistycznego rozwoju					
f. Komunikacja dostosowana do dziecka					

2. Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci? (c.d.)	Bardzo słabe	Słabe	Średnie	Dobre	Doskonałe
g. Budowanie relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem będącym klientem					
h. Zapewnienie skutecznego uczestnictwa dziecka w formalnym postępowaniu					
i. Współpraca z członkami rodziny dziecka będącego klientem					
j. Współpraca z innymi specjalistami i praktykami zaangażowanymi w sprawę dziecka					
k. Świadczenie usług prawnych przyjaznych dziecku z niepełnosprawnością					
l. Świadczenie usług prawnych uwzględniających aspekt płci					

3. Jak ważne są dla Ciebie następujące kwestie podczas świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci?	Nieważne	Mało ważne	Umiarkowanie ważne	Bardzo ważne	Niezbędne
a. Działanie i podejmowanie decyzji w najlepszym interesie dziecka					
b. Zapewnienie, by dziecko mogło wyrażać swoje poglądy podczas podejmowania decyzji i prowadzenia postępowań dotyczących dziecka					
c. Ochrona dziecka przed dyskryminacją					
d. Zapewnienie dziecku bezpieczeństwa					
e. Przestrzeganie prawa dziecka do holistycznego rozwoju					
f. Komunikacja dostosowana do dziecka					
g. Budowanie relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem będącym klientem					
h. Zapewnienie skutecznego uczestnictwa dziecka w formalnym postępowaniu					

3. Jak ważne są dla Ciebie następujące kwestie podczas świadczenia usług prawnych na rzecz dzieci? (c.d.)	Nieważne	Mało ważne	Umiarkowanie ważne	Bardzo ważne	Niezbędne
i. Współpraca z członkami rodziny dziecka będącego klientem					
j. Współpraca z innymi specjalistami i praktykami zaangażowanymi w sprawę dziecka					
k. Świadczenie usług prawnych przyjaznych dziecku z niepełnosprawnością					
l. Świadomość różnic i nierówności między poszczególnymi płciami oraz odpowiednie dostosowanie naszego zachowania					

4. Jeśli odpowiedziałeś(-aś) „nieważne”, „mało ważne” lub „umiarkowanie ważne” na którekolwiek z pytań w punkcie 3, podaj uzasadnienie swojej odpowiedzi.

5. W jaki sposób to szkolenie może Ci pomóc w udzielaniu dzieciom porad prawnych, pomocy i reprezentacji?

